

บทที่ 5

ประเภทของเพลงไทย

เนื้อหาในบทที่ 5 ประกอบด้วย

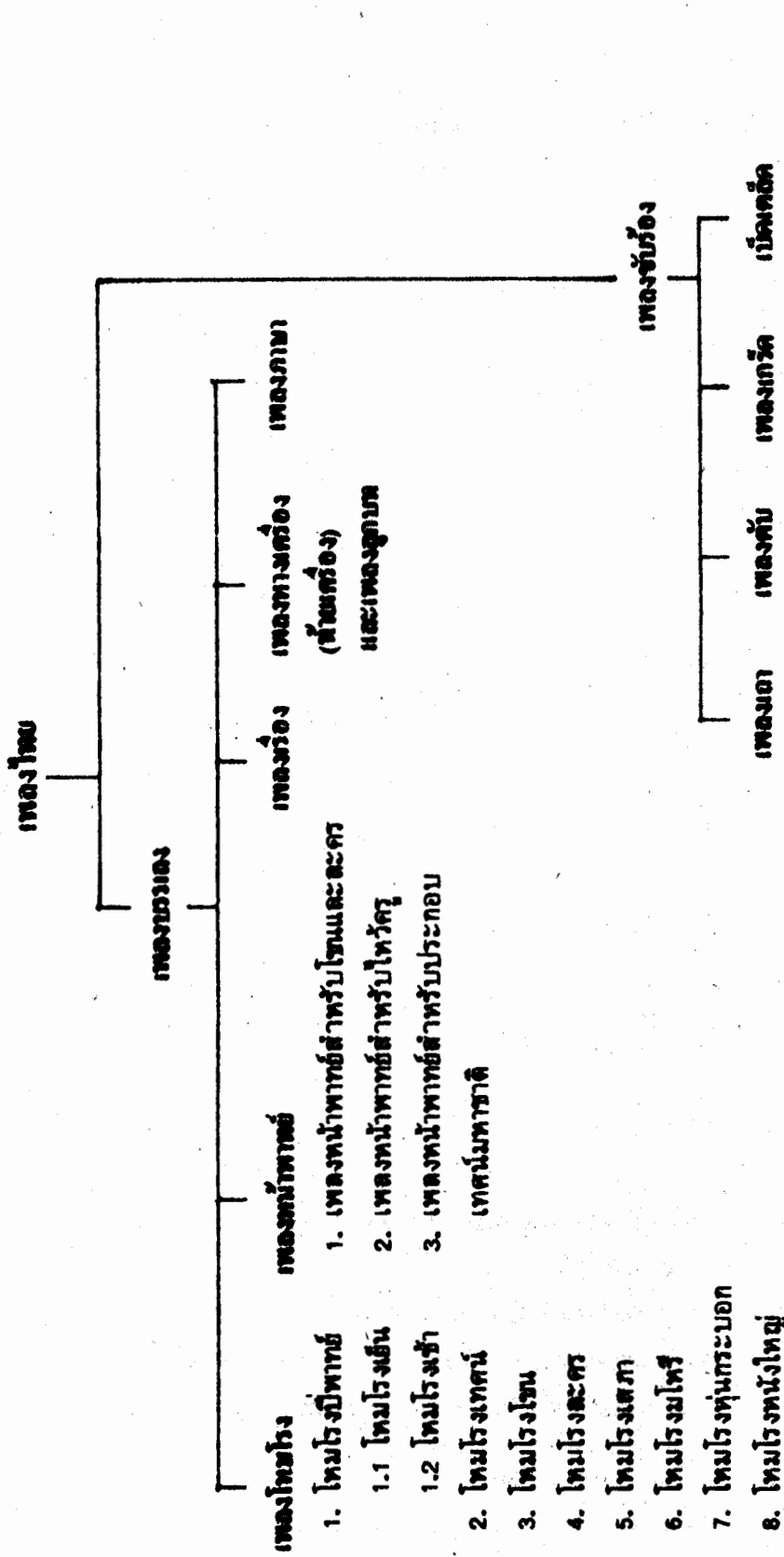
1. แผนภูมิแสดงประเภทของเพลงไทย
2. เพลงโหมโรง
3. เพลงหน้าพาทย์
4. เพลงเรื่อง
5. เพลงหางเครื่อง
6. เพลงภาษา
7. เพลงเถา เพลงตับ และเพลงเกร็ด
8. บทสรุป

วัตถุประสงค์

1. ให้สามารถบอกความแตกต่างของเพลงบรรเลงล้วนกับเพลงขับร้อง
2. ให้รู้จักเพลงหน้าพาทย์หลัก ๆ ที่ใช้ในการแสดงโขนละคร
3. ให้รู้จักเพลงภาษา เพลงออกภาษา พร้อมทั้งเพลงเถา
4. ให้รู้จักลักษณะความแตกต่างของเพลงตับกับเพลงเถา

กิจกรรม

1. ตอบคำถามท้ายบท
2. หาโอกาสฟังเพลงชุดโหมโรงเย็นและชุดโหมโรงเช้าจากแผ่นเสียงหรือจากวงปี่พาทย์ที่พบในงาน
3. พยายามติดตามดูโขนละครและการแสดงทุกชนิดเท่าที่มีโอกาสจะทำได้ และพยายามฟังเพลงทุกเพลงอย่างตั้งใจ พร้อมทั้งดูท่าทางของตัวแสดง
4. พยายามติดตามฟังเพลงเถา เพลงตับ และเพลงหางเครื่อง จากการบรรเลงสดหรือรายการวิทยุและโทรทัศน์
5. ติดตามรายการแสดงเพลงพื้นบ้านภาคต่าง ๆ ซึ่งมักแสดงในระหว่างงานดนตรีสำหรับประชาชน (มกราคม-พฤษภาคม ทุกปี) ณ สังคีตศาลา กรมศิลปากร และมีเป็นครั้งคราว ณ ศูนย์สังคีตศิลป์ ธนาคารกรุงเทพ จำกัด สาขาผ่านฟ้า

บทที่ 5

ประเภทของเพลงไทย

เพลงไทยที่ได้ยินกันอยู่มีทั้ง เพลงร้อง เพลงบรรเลง เป็นเพลงสั้นบ้าง ยาวบ้าง เป็นชุดบ้าง ซ้ำบ้าง เร็วบ้าง สำเนียงแปลก ๆ บ้าง ชื่อแปลก ๆ บ้าง แสดงว่าดนตรีไทยของเรามีเพลงอยู่มากมาย และเราจะทราบได้อย่างไรว่า เป็นเพลงอะไร และใช้เมื่อไร เพื่อให้เข้าใจได้ง่าย เพลงไทยต่าง ๆ ที่บรรเลงกัน แบ่งออกเป็นประเภทได้ 2 ประเภทคือ

1. เพลงบรรเลง
2. เพลงขับร้อง

1. เพลงบรรเลง คือ เพลงที่ใช้ดนตรีบรรเลงล้วน ๆ จะเป็นวงดนตรีชนิดใดก็ตาม เพลงประเภทนี้ได้แก่ เพลงโหมโรง เพลงหน้าพาทย์ เพลงเรื่อง เพลงทางเครื่อง (ท้ายเครื่อง) และเพลงลูกบท และเพลงภาษา ในแต่ละชนิดอาจจำแนกย่อยออกไปอีก ดังรายละเอียดที่จะได้ศึกษาต่อไป

2. เพลงขับร้อง คือ เพลงที่มีการขับร้องและมีดนตรีบรรเลงประกอบไปด้วย ในภาษานักดนตรีเรียกเพลงขับร้องว่า “เพลงขับร้อง” เพราะใช้ดนตรีรับการขับร้อง หรือ “การร้องส่ง” ก็เรียกกัน เพราะร้องแล้วส่งให้ดนตรีรับ เพลงประเภทนี้ได้แก่ เพลงเถา เพลงดับ เพลงเกร็ด และเพลงเบ็ดเตล็ด

ขอให้ศึกษาแผนภูมิเพลงไทยประกอบ

เพลงบรรเลง

เพลงโหมโรง บทบรรเลงโหมโรง มีทั้งในดนตรีตะวันออกและดนตรีตะวันตก ดนตรีไทยเรามีเพลงโหมโรงในการแสดงเกือบทุกประเภท ตลอดจนมีเพลงโหมโรงที่เกี่ยวกับพิธีกรรมต่าง ๆ ด้วย

บทบรรเลงโหมโรง ใช้บรรเลงก่อนการแสดง และก่อนเริ่มพิธีกรรม จึงถือเป็นประเพณีนิยมที่จะต้องโหมโรงก่อนบรรเลง บทบรรเลงโหมโรงจึงมีวัตถุประสงค์ในการบรรเลงวัตถุประสงค์มีอยู่ 2 ประการ คือ

ก. เป็นการประกาศให้ชาวบ้านในท้องถิ่นนั้นทราบว่า ที่ที่เพลงโหมโรงกำลังบรรเลงอยู่นั้น หรือบ้านนั้น จะมีงานอะไร เพราะแต่ก่อนเราไม่มีคนทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์คอยบอกข่าว หรือสื่อมวลชนเรายังไม่เจริญ บ้านไหนจะมีงานก็จะทราบกันเฉพาะละแวกบ้านเดียวกันเท่านั้น ไกลไปหน่อยถ้าไม่ได้พบปะกันก็ไม่ทราบ แต่เมื่อถึงวันงาน พอได้ยินเพลงโหมโรงซึ่งมักจะบรรเลงด้วยปี่พาทย์ ก็จะดังกระหึ่มบอกคนไปทั่ว ว่าที่บ้านนี้กำลังมีงานอะไร

ชาวบ้านจะทราบว่าเป็นงานอะไร เพราะคนไทยแต่ก่อน ฟังเพลงเป็น และเพลงโหมโรงของเราที่มีเป็นชุดเป็นพวก เป็นเฉพาะงาน หรือ พิธีกรรม หรือการแสดงแต่ละชนิดไป เมื่อได้ยินจึงทราบได้ทันทีว่ามี งานอะไร ดังรายละเอียดที่ท่านจะต้องติดตามต่อไป

ข. เป็นการอัญเชิญเทพยดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายให้มาประชุมในบริเวณงาน เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่เจ้าภาพ (เจ้าของงาน) แขกที่มาในงาน ตลอดจนนักดนตรี และเพื่อเป็นกำลังใจให้งานที่จัดขึ้นตลอดจนการบรรเลง หรือการแสดงประสบความสำเร็จ

เพลงโหมโรงมีหลายชนิด เช่น โหมโรงปีพาทย์ โหมโรงเทศน์ โหมโรงฆ้อง โหมโรงละคร โหมโรงเสภา โหมโรงมโหรี โหมโรงหุ่นกระบอก และโหมโรงหนังใหญ่ เพลงโหมโรงแต่ละชนิดมีรายละเอียดดังนี้

1. โหมโรงปีพาทย์ คำว่าปีพาทย์ในที่นี้ มิได้หมายถึง บรรเลงด้วยวงปีพาทย์เท่านั้น เพราะเพลงโหมโรงเกือบทุกชนิดมักบรรเลงด้วยวงปีพาทย์ แต่ยังหมายถึงว่า เป็นโหมโรงที่ประกอบพิธีกรรมนิมนต์พระมาสวดมนต์เย็น หรือนิมนต์พระมาฉันเช้า เป็นการบรรเลงสั้น ๆ อาจมีเพลงเรื่องบรรเลงต่อในระหว่างพระฉัน จึงเรียกโหมโรงปีพาทย์ เพราะมิได้โหมโรงเพื่อการแสดงโขนละคร เสภา หรือหุ่นกระบอก ฯลฯ โหมโรงปีพาทย์แบ่งออกเป็น 2 ชนิดคือ โหมโรงเย็น และ โหมโรงเช้า

1.1 เพลงโหมโรงเย็น โหมโรงเย็นเป็นชื่อเพลงชุด มีทั้งหมด 12 เพลงด้วยกัน ใช้บรรเลงในงานที่มีการนิมนต์พระมาสวดมนต์เย็น นักดนตรีจะต้องมาก่อน ตอนบ่ายมาก ๆ ใกล้เย็น แล้วเริ่มบรรเลงตั้งแต่เพลงแรกไปจนครบทั้ง 12 เพลง พอหมดชุดโหมโรง พระที่รับนิมนต์มากจะเริ่มสวดพระพุทธรูปมนต์เย็น เพลงชุดที่ใช้โหมโรงเย็น เป็นแบบแผนที่ครูอาจารย์ทางดนตรีไทยกำหนดไว้แน่นอน นักดนตรีที่รับงานหรือมีอาชีพจะเล่นได้ทุกคน เพลงชุดโหมโรงเย็น 12 เพลง' บรรเลงเรียงตามลำดับดังนี้

1.1.1 สาธุการ	1.1.2 ตระ	1.1.3 ริวสามลา
1.1.4 เข้าม่าน	1.1.5 ปฐม	1.1.6 ลา
1.1.7 เสมอ	1.1.8 ริวลาเดียว	1.1.9 เชิด
1.1.10 กลม	1.1.11 ชำนาญ (ชำนัน)	1.1.12 กราวโน-ลา

1.2 เพลงโหมโรงเช้า โหมโรงเช้าเป็นชื่อเพลงชุดมีทั้งหมด 5 เพลง ใช้บรรเลงในตอนเช้าก่อนที่พระจะมาสวดมนต์แล้วฉันเช้า เป็นพระสงฆ์ชุดเดิมกับที่มาสวดพระพุทธรูปมนต์เมื่อเย็นวันก่อน ปีพาทย์ชุดเดิมจะเริ่มบรรเลงเพลงชุดโหมโรงเช้า เมื่อพระใกล้จะมา พระจะมาถึงก่อนเพลงโหมโรงเช้าจบสักครูหนึ่ง พอเพลงโหมโรงเช้าจบ พระก็จะสวดมนต์และ

1 อุทิศ นาคสวัสดิ์, เอกสารเพิ่มเติม, หน้า 102.

ฉันเช้า ชาวบ้านที่อยู่ใกล้เคียงกับบริเวณงานเมื่อได้ยินเพลงโหมโรงเย็นและโหมโรงเช้า ก็ จะทราบได้ทันทีว่าที่บ้านงานจะมีการสวดมนต์เย็นและทำบุญเลี้ยงพระ เพลงชุดโหมโรงเช้า 5 เพลง² ประกอบด้วย

1.2.1 สาธุการ	1.2.2 เทาะ	1.2.3 รัวลาเดียว
1.2.4 กลม	1.2.5 ชำนาญ (ชำนัน)	

2. เพลงโหมโรงเทศน์ โหมโรงเทศน์เป็นเพลงชุดเช่นเดียวกัน มี 6 เพลง ใช้บรรเลง ก่อนมีพระธรรมเทศนา บรรเลงเพื่อประกาศให้ชาวบ้านทราบว่า จะมีพระธรรมเทศนา เพลง ชุดโหมโรงเทศน์³ ประกอบด้วย เพลงสาธุการ กราวโน เสมอ เชิด ชูบ และลา

3. เพลงโหมโรงโขน โหมโรงโขนใช้บรรเลงก่อนการแสดงโขน เป็นเพลงชุดถึง 3 ชุดด้วยกัน สุดแล้วแต่ว่าจะแสดงโขนตอนไหน ถ้าเป็นการแสดงโขนตอนเช้า ก็ใช้เพลงชุด โหมโรงโขนตอนเช้ามี 9 เพลง ถ้าจะแสดงโขนตอนกลางวัน ก็ใช้เพลงชุดโหมโรงโขนตอน กลางวันมี 14 เพลง ถ้าเป็นการแสดงโขนตอนเย็น ก็ใช้เพลงชุดโหมโรงโขนตอนเย็น มี 5 เพลง การหาโขนไปแสดงจะหาเป็นเวลา ถึงจะหาไปแสดงตั้งแต่กลางคืนถึงกลางวัน หรือกลางวันถึง กลางคืน หรือ ทั้งวันก็ตาม จะมีการหยุดพักการแสดงตอนเช้า กลางวัน และเย็น ก่อนจะเริ่ม การแสดงเวลาต่อไปก็ต้องโหมโรงก่อนทุกครั้ง เพื่อประกาศให้ชาวบ้านทราบนั่นเองว่า โขน ใหม่นี้จะเริ่มแล้ว

4. เพลงโหมโรงละคร โหมโรงละครใช้บรรเลงก่อนการแสดงละคร เป็นเพลง 3 ชุด สำหรับบรรเลงก่อนการแสดงละครเช้า กลางวัน เย็น เช่นเดียวกับโขน แต่เพลงไม่เหมือนกัน คือ โหมโรงละครเช้า และเย็น มีการเรียงลำดับเพลงเหมือนกันกับเพลงโหมโรงเย็นปีพาทย์ เพียงแต่ตัดเพลงสาธุการออก และเริ่มบรรเลงตั้งแต่เพลงตระเป็นต้นไป และเมื่อละครจะลงโรง (ปล่อยตัว) จึงบรรเลงเพลงวา เพื่อเป็นเครื่องหมายว่า ละครกำลังจะเริ่มแสดงแล้ว⁴ ส่วนเพลง โหมโรงละครกลางวัน เป็นคนละชุดกับโหมโรงโขนกลางวัน แต่มีบางเพลงที่ซ้ำกันบ้าง

5. เพลงโหมโรงเสภา โหมโรงเสภาใช้บรรเลงก่อนการขับเสภา การขับเสภาจะขับ กันในเวลากลางคืนเท่านั้น การขับเสภาพัฒนาการมาจากการเล่านิทาน โดยแรกเริ่มเดิมทีเป็น การเล่านิทานเป็นความเรียงธรรมดา ต่อมาเล่าเป็นคำกลอน แล้วเล่ากันเป็นกลอนสด คือ ผู้เล่าต้นกลอนสดออกมาได้ทันที การต้นกลอน บางครั้งต้องหยุดคิด ทั้งเนื้อเรื่องจะต้องต่อ เนื้อ และกลอนจะต้องมีสัมผัสคล้องจอง เพื่อให้มีเวลาคิดมากขึ้นจึงต้นกลอนเป็นทำนองเสภา เพื่อให้ช้าลงผู้เล่ามีเวลาคิดกลอนต่อไป การขับเสภาคงขับกันไปเรื่อย ๆ คนขับจะมีกรับเสภา

2, 3 อุทิศ นาคสวัสดิ์, เอกสารเล่มเดิม, หน้า 102.

4 เอกสารเล่มเดิม, หน้า 103.

อยู่ในมือ ขยับให้จังหวะด้วย จนกระทั่งถึงสมัยรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์จึงได้มีปีพาทย์
เข้าบรรเลงประกอบ เพื่อช่วยให้ครึกครื้น และช่วยคนขับเสภาไม่ให้เหน็ดเหนื่อยเกินไปอีกด้วย⁵
ปีพาทย์ในสมัยนี้ใช้เป็นส่วนประกอบด้วยวัตถุประสงคฺ์ให้ครึกครื้น และยืดเวลาให้คนขับเสภา
ได้พักบ้าง เพราะบางตอนปีพาทย์จะทำเพลงหน้าพาทย์ที่เข้ากับเนื้อเรื่องสลับบ้าง ทำให้การขับ
เสภาสนุกครึกครื้นขึ้น เพราะคนฟังชอบฟังเพลง บทบาทของคนขับเสภาเริ่มลดน้อยลง ปีพาทย์
มีบทบาทเข้ามาแทนที่เสภา กลายเป็นการร้องส่งให้ปีพาทย์ทำเพลงรับ เมื่อมีปีพาทย์เข้าไป
บรรเลงประกอบ ก่อนที่จะมีการขับเสภาจึงต้องมีเพลงโหมโรงบรรเลงนำประกาศแก่ชาวบ้าน
ทุกครั้ง โดยเริ่มจากเพลงร่ำประลองเสภา และตัวเพลงโหมโรงจะเป็นเพลงโหมโรงสั้น ๆ เช่น
โหมโรงเพลงขวัญเมือง ไอยเรศ โหมโรงกัลยาณมิตร 3 ชั้น ฯลฯ แล้วจบด้วยเพลงวาทุกครั้ง
พอจบเพลงวา การขับเสภาก็จะเริ่มขึ้น

6. เพลงโหมโรงมโหรี โหมโรงมโหรีใช้บรรเลงก่อนการบรรเลงมโหรี โดยใช้เพลง
โหมโรงทั่ว ๆ ไป สั้น ๆ เพลงเดียว นอกจากวัตถุประสงคฺ์หลักแล้วการโหมโรงมโหรียังเป็น
การให้เสียงแก่ผู้ขับร้องด้วย เพราะผู้ร้องจะต้องร้องให้ตรงกับเสียงเครื่องดนตรีที่จะรับการ
ขับร้อง เพลงที่ใช้โหมโรงมโหรี เช่น โหมโรงคลื่นกระทบฝั่ง โหมโรงเยี่ยมวิมาน โหมโรง
ครอบครัววาล โหมโรงเจริญศรีอยุธยา โหมโรงจอมสุรางค์ 3 ชั้น ฯลฯ

7. เพลงโหมโรงหุ่นกระบอก โหมโรงหุ่นกระบอกใช้บรรเลงก่อนการแสดงหุ่น
กระบอก ซึ่งมักจะแสดงกันเวลากลางคืน จึงใช้เพลงชุดโหมโรงเย็น แต่ตัดเพลงสาธุการออก
เมื่อจบชุดโหมโรงเย็นและต่อท้ายด้วยเพลงวาแล้ว ซออุ้งจะบรรเลงเพลงทำนองจีนสำหรับ
หุ่นกระบอกอีกเพลงหนึ่ง แล้วจึงทำหน้าที่พาทย์เสมอให้ตัวหุ่นกระบอกออกแสดง

8. เพลงโหมโรงหนังใหญ่ โหมโรงหนังใหญ่ใช้บรรเลงก่อนการแสดงหนังใหญ่
หนังใหญ่เป็นการแสดงกลางแจ้ง ที่ใช้ตัวละครแกะด้วยแผ่นหนัง มีคนเชิดให้เกิดเงาปรากฏ
บนจอ จึงต้องเล่นในเวลากลางคืนเวลาเดียว จึงใช้เพลงโหมโรงชุดโหมโรงเย็น แต่ตัดเพลง
สาธุการ และบรรเลงไม่เต็มชุดอย่างชุดโหมโรงเย็นหนังใหญ่ ใช้การพากย์ และการเจรจา
เป็นการดำเนินเรื่อง เนื่องจากแสดงกันกลางแจ้ง จึงนิยมใช้ปี่กลางแทนปี่ใน ให้เสียงดังแหลม
กังวานไกล กับกลองทัดลูกเล็ก

เพลงหน้าพาทย์ เพลงหน้าพาทย์จัดเป็นเพลงบรรเลงล้วน เพราะแต่เดิมเพลงหน้าพาทย์ไม่เคย
มีบทร้อง ในชั้นหลังต่อมามีหน้าพาทย์บางชนิด (แต่น้อยมาก) มีบทร้อง แต่ก็ไม่นิยมจึงมัก
ไม่เคยได้ยินกัน ปกติแล้วต้องใช้วงปีพาทย์ไม้แข็งเท่านั้น ที่จะบรรเลงหน้าพาทย์ เพลงหน้าพาทย์
คือ เพลงที่ใช้บรรเลงประกอบอาภักภักิรยาของตัวโขน ตัวละคร และถือเป็นเพลงสูง เพลง

5 เอกสารเล่มเดิม, หน้า 104.

ศักดิ์สิทธิ์ ใช้สำหรับอัญเชิญ เทพ เทวดา ฤาษี และครูอาจารย์ทางดนตรีและนาฏศิลป์ ให้มารวมชุมนุมกันในพิธีไหว้ครูดนตรีและนาฏศิลป์ เพลงหน้าพาทย์จึงแบ่งออกเป็น 3 ชนิดคือ

1. เพลงหน้าพาทย์สำหรับโขนและละคร
2. เพลงหน้าพาทย์สำหรับไหว้ครู
3. เพลงหน้าพาทย์สำหรับประกอบเทศน์มหาชาติ

1. เพลงหน้าพาทย์สำหรับโขนและละคร คือ เพลงที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดงโขนและละครซึ่งเป็นละครรำ ในการแสดงโขนจะต้องมีบทพากย์ บทเจรจา บทร้อง ในละครจะต้องมีบทเจรจา บทร้อง เป็นการดำเนินเรื่อง ถ้าไม่มีดนตรีประกอบก็จะไม่สนุก จืดชืด ขาดอรรถรส และรำไรไม่ได้ ไม่มีใครให้จังหวะดนตรีปีพาทย์จึงมีบทบาทสำคัญที่จะทำให้โขน ละครนั้นสนุก ช่วยให้คนดูเข้าใจเนื้อเรื่อง และเข้าใจกิริยาของตัวโขนละครไปด้วย เพราะตัวละครจะแสดงท่าทางเข้ากับเสียงปีพาทย์ เช่น ตัวละครจะเดิน ก็มีเพลงสำหรับเดินเล่นคลอไป ตัวละครจะนั่ง นอน ร้องไห้ แปลงตัว แสดงอิทธิฤทธิ์ เขาะเขี้ยว ไทธ ฯลฯ ก็จะมีเพลงประกอบให้ตัวละครแสดงอารมณ์ท่าทางได้สมจริง เพราะเพลงให้ความรู้สึกดังกิริยาของตัวละครด้วย เพลงที่ใช้ประกอบอาทิกับกิริยาของตัวโขนละคร หรือ การรำไรเหล่านี้เรียกว่า เพลงหน้าพาทย์ และมักเป็นเพลงบรรเลงล้วน เพราะคนดูเห็นกิริยาของตัวละคร ก็เข้าใจเรื่อง เสียงดนตรีก็ให้อารมณ์นั้นอยู่แล้ว จึงไม่ต้องมีบทร้องอธิบายกิริยาของตัวละคร บทร้องและบทเจรจาดลอดจนบทพากย์ มีไว้เพื่อดำเนินเรื่อง เพลงหน้าพาทย์ที่ใช้ในโขนละคร อาจแยกเป็นประเภทได้ดังนี้

1.1 เพลงหน้าพาทย์ที่ใช้อัญเชิญเทพยดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ได้แก่ หน้าพาทย์สาธุการ ใช้บรรเลงอัญเชิญพระรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ให้มาประชุมในบริเวณงาน หรือบริเวณพิธี ใช้บรรเลงในเวลาพระขึ้นธรรมาสน์เทศน์ หน้าพาทย์ตระเชิญ ใช้บรรเลงเชิญเทพยดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ให้มาร่วมในพิธี หน้าพาทย์ตระสนับนาศ ใช้บรรเลงเชิญครูทางดนตรีและนาฏศิลป์ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ฯลฯ

1.2 เพลงหน้าพาทย์ที่ใช้ย้ายเวทมนต์คาถาและแปลงตัว เช่น หน้าพาทย์ตระนิมิตร ใช้บรรเลงเวลาตัวละครพระ หรือ นางผู้สูงศักดิ์แปลงตัว หน้าพาทย์ตระบองถัน ใช้บรรเลงเวลาตัวละครยักษ์ (ผู้ชาย) และนางพญายักษ์ผู้สูงศักดิ์แปลงตัว หน้าพาทย์ชำนาย ใช้บรรเลงเวลาตัวละครพระ และพระยายักษ์แปลงตัว

ฯลฯ

1.3 เพลงหน้าพาทย์ที่ใช้เดินทางไปมาในระยะใกล้ๆ ได้แก่

หน้าพาทย์เสมอ หรือเสมอธรรมดา ใช้บรรเลงเวลาตัวละครเดินทางไปมาใกล้ๆ ตั้งแต่ลิเก ขึ้นมาจนถึงโขน

หน้าพาทย์เสมอเถร ใช้บรรเลงเวลานักพรต นักบวช และฤๅษี เดินทาง

หน้าพาทย์เสมอมาร ใช้บรรเลงเวลายักษ์ (ผู้สูงศักดิ์) เดินทาง

หน้าพาทย์เสมอผี ใช้บรรเลงเวลาภูติผีปีศาจต่างๆ เดินทาง

หน้าพาทย์เสมอข้ามสมุทร ใช้บรรเลงเวลาพระรามยกพลข้ามสมุทรไปกรุงลงกา (โขงตอน จองถนน) หรือใช้บรรเลงเวลาพระนารายณ์ พระลักษมี ขณะมิได้ทรงพระยาครุฑเดินทาง

หน้าพาทย์บาทศกฤณี หรือ เสมอต้นนกก ใช้บรรเลงเวลาพระนารายณ์ หรือ พระราม พระลักษมณ์ ราวออกศึก (ไปอย่างมีพิธี ออกพิธีสำคัญๆ)

หน้าพาทย์เสมอมอญ เสมอพม่า เสมอลาว ฯลฯ ใช้บรรเลงเวลาตัวละครสัญชาติมอญ พม่า และลาว เดินทางไปมา ปัจจุบันแต่งกันใหม่ให้เข้ากับบุคลิกของตัวละครสัญชาติต่าง ๆ

ฯลฯ

1.4 เพลงหน้าพาทย์ที่ใช้เดินทางไปมาในระยะไกลๆ ได้แก่

หน้าพาทย์เชิดธรรมดา ใช้บรรเลงเวลาตัวละครทั่วไปตั้งแต่ลิเกขึ้นมาจนถึงโขน เดินทางไกลๆ โลดไล่ และรบราฆ่ากัน

หน้าพาทย์เชิดนอก (มักใช้ปี่นอกเป่าเดี่ยว) ใช้บรรเลงเวลาตัวละครที่เป็นสัตว์ หรือไม่ใช่มนุษย์ โลดไล่กันอาจเป็นสัตว์ไล่จับยักษ์ เช่น หนุมาน (ลิง) จับนางเบญจกาย (ยักษ์เป็นหลานของ ทศกัณฐ์) ซึ่งเป็นโขงตอนหนึ่งก็ใช้หน้าพาทย์เชิดนอกนี้บรรเลงตลอดจนหนุมานจับนางเบญจกายได้ หน้าพาทย์เชิดฉาน ใช้บรรเลงเวลาตัวละครที่เป็นมนุษย์ไล่ติดตามหรือ ด้อนจับสัตว์ ทั้งสัตว์ 2 เท้า หรือสัตว์ 4 เท้า ทั้งสัตว์จริง ๆ หรือสัตว์ที่แปลงตัวมา เช่น โขนตอนพระรามตามกวาง หรือ หย่าหรีนตามนกยูง ก็ต้องใช้หน้าพาทย์เชิดฉาน หรือละครพันทางตอนพระลอตามไก่ ก็ต้องใช้เชิดฉาน ฯลฯ

หน้าพาทย์เชิดฉิ่ง ใช้บรรเลงประกอบการแสดงของตัวละครที่กำลังปิดบัง ซ่อนเร้นให้เป็น เรื่องลึกลับ และใช้บรรเลงประกอบท่าทางสำคัญขงตัว โขนละครตัวเอกของเรื่อง และเป็น ท่าทางหรือท่าที่สำคัญเฉพาะตัวของตัวละครผู้นั้น เช่น ท่าแผลงศรของพระราม หรือ ท่า เสียงพวงมาลัย ทิ้งพวงมาลัยของนางรจนา เป็นต้น กล่าวคือ เมื่อจบบทร้องแล้วตัวละคร มิได้แผลงศรหรือทิ้งพวงมาลัยทันที แต่จะมีหน้าพาทย์เพลงหนึ่งบรรเลงให้ตัวละครรำรำ อวดท่าการเสียงพวงมาลัยแล้วจะทิ้งพวงมาลัย หรืออวดท่าแผลงศรก่อนการแผลงศรจริง ๆ

ก่อน หน้าพาทย์เพลงนั้นคือ เชิดฉิ่ง ถ้าเป็นตัวละครสำคัญ เช่น พระราม ก็จะต้องมีหน้าพาทย์ ละครนาง ต่อท้ายเชิดฉิ่งอีกเพลงหนึ่ง บางครั้งจึงพบว่า เรียก หน้าพาทย์เชิดฉิ่งละครนาง ติดกันไปเลย

1.5 เพลงหน้าพาทย์ที่ใช้ในการจัดทัพและยกทัพ ได้แก่

หน้าพาทย์ปฐม ใช้บรรเลงประกอบการจัดทัพของตัวละคร ทั้งฝ่ายมนุษย์และฝ่ายยักษ์
หน้าพาทย์กราวใน เมื่อจัดทัพเสร็จแล้ว ฝ่ายยักษ์ออกตรวจพล จะต้องใช้หน้าพาทย์กราวใน ในขณะที่ตัวละครฝ่ายยักษ์ออกตรวจพล

หน้าพาทย์กราวนอก เมื่อฝ่ายมนุษย์ (พระราม) จัดทัพ อันประกอบด้วยพลลิงเสร็จแล้ว จะต้องใช้หน้าพาทย์กราวนอกตรวจพล

วลา

1.6 เพลงหน้าพาทย์ที่ใช้ในการแสดงอิทธิฤทธิ์ต่างๆ ได้แก่

หน้าพาทย์รวัลเดียว ใช้บรรเลงประกอบการอธิษฐาน การเนรมิต การแปลงตัว ของตัวละคร ทั่ว ๆ ไป

หน้าพาทย์รวัลสามตา ใช้บรรเลงประกอบอารมณ์โกรธ แสดงอิทธิฤทธิ์ ส่าแดงฤทธิ์ แสดง ความโกรธเคืองของเทพ ยักษ์ มนุษย์ ลิง

หน้าพาทย์กุกพาทย์ ใช้บรรเลงประกอบกิริยาโกรธ แสดงอำนาจ อิทธิฤทธิ์ อย่างน่าพรันพริ้ง ของตัวละครสำคัญมาก ๆ

1.7 เพลงหน้าพาทย์ที่ใช้ประกอบการนอนของตัวละคร ได้แก่

หน้าพาทย์ตระนอน ใช้บรรเลงประกอบการนอนของตัวละครทั่ว ๆ ไป ทั้งฝ่ายเทพ เทวดา มนุษย์ ยักษ์ ลิง และสัตว์อื่น

หน้าพาทย์ตระบรรทมสินธุ์ ใช้บรรเลงประกอบการนอนเฉพาะพระนารายณ์องค์เดียว ตอน บรรทมเหนือแท่นมัจฉาราชาอาสน์ ณ เกษียรสมุทร

หน้าพาทย์ตระบรรทมไพโร ใช้บรรเลงประกอบการนอนในป่า ใช้ในการแสดงโขนสำหรับตัวละครสูงศักดิ์ เช่น พระราม

1.8 เพลงหน้าพาทย์ที่ใช้ประกอบอากัปกิริยาต่างๆ ได้แก่

หน้าพาทย์กราวรำ ใช้บรรเลงประกอบความร่าเริงที่มีชัยชนะศัตรู การเยาะเย้ยยั่วเย้าศัตรูผู้ พ่ายแพ้ ความร่าเริงที่ทำงานพิธีเสร็จ เป็นต้น

หน้าพาทย์โอดรันทด (โอดธรรมดา) ใช้บรรเลงประกอบตัวละครทั่ว ๆ ไปร้องไห้ ถ้าตัวละคร สูงศักดิ์ ต้องใช้ หน้าพาทย์โอดสองชั้น ถ้าโศกเศร้ามาก ๆ ตัวละครได้รับความสะเทือนใจ ในสภาพการณ์ต่าง ๆ ที่เคลื่อนที่ไปด้วย เช่น เดินร้องไห้ไป ใช้ หน้าพาทย์ทยอย

หน้าพาทย์ลงตรง ใช้ประกอบกริยาอาบน้ำ เพราะมักจะลงอาบน้ำที่ท่าริมน้ำ แม่น้ำ ลำคลอง
ลำธาร เมื่ออาบน้ำเสร็จจะแต่งตัวใช้ หน้าพาทย์ลงตรงโทน

หน้าพาทย์อุบาย ใช้ประกอบกริยาภาคภูมิใจที่ได้ทำงานสำเร็จ เช่น แปลงตัวได้สำเร็จเหมือน
ตัวจริง ก็ภูมิใจโอ้อวด

หน้าพาทย์ที่ใช้ในการแสดงโขนและละคร ยังมีอีกมากมาย เท่าที่รวบรวมมานั้นเป็น
เพียงพอสังเขปเท่านั้น ท่านควรศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับเพลงหน้าพาทย์เพิ่มเติม

2. เพลงหน้าพาทย์สำหรับไหว้ครู สืบเนื่องมาจากขนบธรรมเนียมประเพณีของ
ไทยแต่โบราณมาจนปัจจุบัน เรายกย่องให้ครูผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาทุกแขนง เป็นผู้มียุทธคุณ
รืองลงมาจากบิดามารดา โดยเฉพาะในเรื่องของครูทางศิลปะทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็น ดนตรี โขน
ละคร จิตรกรรม ประติมากรรม ฯลฯ แต่เดิมศิษย์เข้าไปอาศัยอยู่ในบ้านครูกันเลยทีเดียว อยู่กับครู
อย่างลูกหลานอย่างญาติ ประณิบัติรับใช้ครูไปด้วย ในขณะที่เดียวกันครูก็สั่งสอนทั้งด้านวิชา
อาชีวะและอบรมศีลธรรมจรรยา ให้เป็นผู้มีคุณธรรมครบถ้วน ประกอบกับครูประพฤติและ
วางตัวอย่างงามพร้อมไปหมด “ครู” ในความรู้สึกของศิลปินทั้งหลายจึงศักดิ์สิทธิ์ เป็นของสูง
เป็นผู้ที่มีพระคุณ เป็นผู้ที่ควรแก่การยกย่อง เมื่อใครอยากเข้าไปฝึกหัดเรียนอะไรจึงต้องเข้าไป
ฝากตัวเป็นศิษย์ขอฝึกหัด โดยนำดอกไม้ธูปเทียนไปเคารพและขอฝากตัวเป็นศิษย์ มักทำกัน
ในวันพฤหัสบดี เพราะถือว่า วันพฤหัสบดีเป็น “วันครู” จัดเป็นการไหว้ครูชั้นมูลฐาน

ต่อมาเมื่อฝึกฝนเรียนจนเป็นมืออาชีพ หรือต่อเพลงได้มากพอสมควรแล้ว ก็จะมี
การไหว้ครูพิธีใหญ่ ซึ่งจัดเป็นพิธีสำคัญมากสำหรับด้านดนตรีและโขนละคร เนื่องจากพิธี
กรรมใกล้เคียงกัน จึงนิยมที่จะทำไปพร้อม ๆ กันในวันเดียวกัน เป็น พิธีไหว้ครูโขนละคร
และดนตรี พิธีสำคัญในวันนี้ต้องทำในวันพฤหัสบดีเช่นกัน แต่ปัจจุบันอันโสมมิให้ใช้วันอาทิตย์ได้
เพราะศิษย์ทั้งหลายติดธุระการงานไม่สะดวก พวกศิษย์หรือนักดนตรีจะจัดหาเครื่องกระยา
สังเวย (ดูข้อสังเกตท้ายบท) มาเซ่นสรวงครูเทวดา (การไหว้ครู) นั้น ไหว้ทั้งครูที่เป็นมนุษย์
กับครูที่เป็นเทวดา การเซ่นสรวงต่างๆ เป็นพิธีของพราหมณ์ แต่ก็ได้นำพิธีทางพุทธศาสนา
เข้าไปผสมด้วย โดยการตั้งพระพุทธรูปให้เป็นประธานในพิธีและบูชาพระรัตนตรัยเป็นอันดับแรก
ต่อจากนั้นจึงบูชาครูตามที่ครูเป็นผู้กล่าวนำ ดังที่หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)
ได้อธิบายไว้ว่า

“คาถาในพิธีนี้มีหลายแบบ มีอันโองการเชิญพระอิศวร พระนารายณ์ พระวิษณุกรรม
เชิญพระฤาษี และเทวดาทั้ง ๑ องค์ เชิญพระประโคนธรรพซึ่งเป็นบรมครูใหญ่ และครูที่
ประจำ ระนาด ฉิ่ง กลอง ตะโพน ปี มาประชุมพร้อมกันขอศีลขอพร และขอขมาภัย

ที่ได้ผิดประมาทพลาดหลังด้วยกาย วาจา ใจ เสร็จแล้วก็ถวายเครื่องสังเวทที่เตรียมไว้ แล้วลา
เครื่องสังเวท.... ครูผู้อ่านโองการโปรยข้าวตอกดอกไม้และประพรมน้ำมนตร์ตามเครื่องดนตรี
แล้วประพรมน้ำมนตร์และเจิมหน้าให้แก่ศิษย์ด้วย”⁶

ถ้าเป็นพิธีไหว้ครูโขนละครด้วย ก็จะมีโองการเชิญครูเทวดาทางนาฏศิลป์มาประชุม
พร้อมกันด้วยในพิธีไหว้ครูสำคัญนี้ จะมีวงปี่พาทย์ฝีมือชั้นครู คือ บรรเลงหน้าพาทย์ชั้นสูง
ได้ทุกเพลง มาตั้งวงอยู่ด้านหนึ่ง เมื่อครูผู้อ่านโองการเชิญครูเทวดาองค์ใดลงมา ครูก็จะเรียก
หน้าพาทย์ให้วงปี่พาทย์ทำเพลงหน้าพาทย์ประจำครูองค์นั้นเป็นการต้อนรับ และเป็นสัญลักษณ์
ว่า ครูองค์นั้นมาในพิธีแล้ว เพลงหน้าพาทย์ที่ใช้บรรเลงต้อนรับครูเทวดาทั้งหลาย จัด
เป็นเพลงศักดิ์สิทธิ์ เพลงสูง มีท่วงทำนองศักดิ์สิทธิ์ สง่างาม และน่าเกรงขาม จัดเป็น หน้า
พาทย์ชั้นสูงให้บรรเลงในพิธีไหว้ครูโดยเฉพาะ หน้าพาทย์ชั้นสูงบางเพลงนำไปใช้ในการแสดง
โขนละครด้วย โดยเฉพาะสำหรับตัวละครสำคัญ ๆ ที่สูงศักดิ์ ดังจะยกมาเป็นตัวอย่างพอ
สังเขป เพลงหน้าพาทย์สำหรับไหว้ครูมีดังนี้

- 2.1 หน้าพาทย์สาธุการ บรรเลงบูชาพระรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์
- 2.2 หน้าพาทย์สาธุการกลอง บรรเลงเฉลิมฉลอง
- 2.3 หน้าพาทย์ตระเชิญ บรรเลงอัญเชิญและต้อนรับครูเทวดาทั้งหลายให้
เข้าสู่บริเวณพิธี
- 2.4 หน้าพาทย์ตระสนับนาศ บรรเลงต้อนรับครูเทวดาทั้งหลายในบริเวณพิธี
- 2.5 หน้าพาทย์ตระบองกัณ บรรเลงเพื่อประสิทธิ์ประสาทพร
- 2.6 หน้าพาทย์ตระนิมิตร บรรเลงเพื่อความศักดิ์สิทธิ์ทำให้สมประสงค์
- 2.7 หน้าพาทย์ตระเทวาประสิทธิ์ บรรเลงขอพร อธิษฐานต่อเทพครูเทวดา
ทั้งหลาย
- 2.8 หน้าพาทย์ตระประคนธรรพ บรรเลงต้อนรับพระประคนธรรพบรมครู
ทางดนตรี

ฯลฯ

3. เพลงหน้าพาทย์ประกอบเทศน์มหาชาติ ถ้าท่านใช้ความสังเกตดูให้ดีจะพบว่า
ดนตรีไทยมีบทบาทเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของเรา ตั้งแต่เกิดจนตาย ดนตรีที่เข้ามา
มีบทบาทในชีวิตประจำวันนั้นมีทั้งที่เข้ามาเพื่อความบันเทิง เพื่อประกอบหรือเป็นส่วนหนึ่ง
ของพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งประเพณีหลวงและประเพณีราษฎร์ แม้แต่ทางศาสนาดนตรีก็เข้าไป

---

6 ประดิษฐไพเราะ, หลวง. (คร ศิลปบรรเลง), การไหว้ครู (อนุสรณ์ค่านิ่งในวาระฉลองรอบ
ร้อยปีเกิด หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง), (กรุงเทพฯ: บัณฑิตการพิมพ์, 2524) หน้า 20.

มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น การโหมโรงเทศน์ เพื่อประกาศให้ชาวบ้านทราบว่า การเทศน์กำลังจะ
 เริ่มขึ้นในระยะเวลาใกล้แล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเทศน์เรื่องมหาเวสสันดรชาดก ซึ่งมีถึง
 13 กัณฑ์ หรือที่เรียกว่า เทศน์มหาชาติ เป็นการเทศน์ติดต่อกันตั้งแต่กัณฑ์แรกจนถึงกัณฑ์ที่ 13
 จึงนิยมที่จะให้มีปี่พาทย์ทำเพลงที่สอดคล้องกับเนื้อเรื่องในแต่ละกัณฑ์ บรรเลงรับเมื่อพระ
 เทศน์กัณฑ์นั้นจบ นอกจากอารมณ์ของดนตรีที่สอดคล้องกับท้องเรื่องแล้ว ยังเป็นการเตือน
 พระที่จะขึ้นเทศน์กัณฑ์ต่อไปให้เตรียมตัว และค้นเวลาให้คนฟังเปลี่ยนอิริยาบถ เพลงที่ใช้
 บรรเลงรับกัณฑ์เทศน์ คือ เพลงหน้าพาทย์ โบราณจารย์ได้วางแบบแผนเพลงหน้าพาทย์
 ให้บรรเลงรับเทศน์มหาชาติไว้ดังนี้⁷

3.1 จบกัณฑ์ทศพร	บรรเลงเพลง	สาธุการ
3.2 จบกัณฑ์หิมพานต์	"	ดวงพระธาตุ
3.3 จบกัณฑ์ทานกัณฑ์	"	พญาโคก
3.4 จบกัณฑ์วนปเวสน์	"	พญาเดิน
3.5 จบกัณฑ์ชูชก	"	เช่นเหล่า(หรือค่างควากินกล้วย)
3.6 จบกัณฑ์จุลพน	"	คุกพาทย์(หรือร่ำสามลา)
3.7 จบกัณฑ์มหาพน	"	เชิดกลอง
3.8 จบกัณฑ์กุมาร	"	เชิดฉิ่งโอด
3.9 จบกัณฑ์มัทรี	"	ทยอยโอด
3.10 จบกัณฑ์สักกบรรพ	"	กลม(หรือเหาะ หรือตระบองกัณฑ์)
3.11 จบกัณฑ์มหาธาต	"	กราวนอก
3.12 จบกัณฑ์ฉกษัตริย์	"	ตระนอน
3.13 จบกัณฑ์นครกัณฑ์	"	กลองโยน(แล้วเชิด)

เพลงเรื่อง คือ การนำเพลงหลาย ๆ เพลงที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน มีทำนองเพลงต่อเนื่องกัน
 มาบรรเลงร่วมกันเป็นชุด เป็นเพลงบรรเลงล้วน และบรรเลงด้วยวงปี่พาทย์เท่านั้น เพลงเรื่อง
 แบ่งออกเป็น 3 ประเภทคือ

1. เพลงเรื่องประเภท เพลงซ้ำ คือ การนำเพลงซ้ำต่าง ๆ มาบรรเลงร่วมกันจน
 หมดชุด เช่น เพลงเรื่องเต่าทอง เพลงเรื่องเต่ากินผักบึง เพลงเรื่องจีนแสบ เป็นต้น การเรียกชื่อ
 เพลงเรื่อง เรียกตามเพลงแรกของชุด

---

7 อารมณ์-จาตุรงค์ มนตรีศาสตร์, "วิชาชุดครูประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาของคุรุสภา วิชา
 นาฏศิลป์", (กรุงเทพฯ: คุรุสภา, 2517) หน้า 194-195.

2. เพลงเรื่องประเภท เพลงสองไม้ คือ การนำเพลงที่ใช้หน้าทับสองไม้ หรือ หน้าทับทยอยมาบรรเลงร่วมกันเป็นชุด เช่น เพลงเรื่องทยอย⁸

3. เพลงเรื่องประเภท เพลงถึงขั้นเดียว หรือเพลงเร็ว คือ การนำเพลงเร็วมา บรรเลงร่วมกันเป็นชุด เช่น แขกมัดตีนหมู⁹ มุล่ง¹⁰ เป็นต้น

โดยปกติเพลงเรื่อง ใช้บรรเลงในงานมงคล ยกเว้นเพลงเรื่องนางหงส์ใช้บรรเลง ในงานศพ

เพลงหางเครื่อง (ท้ายเครื่อง) และเพลงลูกบท เพลงหางเครื่อง คือ เพลงที่บรรเลงต่อท้าย จากเพลงใหญ่หรือเพลงหลัก เช่น เพลงเถา หรือ เพลงสามชั้น เพื่อให้เกิดความสนุกเพลิดเพลินยิ่งขึ้น เพลงหางเครื่องที่สนุกสนาน มักเป็นเพลงจังหวะเร็ว และมักเป็นชุดออก ภาษา คือ การนำเพลงชุดที่สอดคล้องกับเพลงใหญ่มาบรรเลง เช่น เพลงใหญ่เป็นเพลงจีนขิม เล็กเถา หรือ เพลงจีนเส 3 ชั้น ก็ออกหางเครื่องเพลงจีนต่าง ๆ เป็นชุดให้สอดคล้องกับเพลง ใหญ่ ไม่ควรออกหางเครื่องเพลงลาวหรือเพลงเขมร เพราะเป็นคนละภาษากัน และควรให้ เพลงอารมณ์เดียวกันด้วย เช่น สนุกเหมือนกัน เศร้าเหมือนกัน หรือถ้านักดนตรีในวงมีความ สามารถทัดเทียมกันออก 12 ภาษา เป็นชุด 12 ภาษา เพื่อให้สนุกครึกครื้นยิ่งขึ้น ชุด 12 ภาษา มักจะเป็นเพลงสำเนียงต่าง ๆ ได้แก่ จีน เขมร ตะลุง พม่า มอญ ลาว ฉวน ฝรั่งเศส แขก ข่า เจี้ยว ขวา เป็นต้น หางเครื่องโดยทั่วไปไม่มีบทร้อง ในระยะหลังมีผู้ใส่บทร้องเพื่อให้สนุก สนุกยิ่งขึ้นก็มี โดยเฉพาะชุดออกภาษา

เนื่องจากเพลงหางเครื่องบรรเลงต่อท้ายจากเพลงใหญ่ บางท่านจึงเรียกว่า เพลง ท้ายเครื่องอีกประการหนึ่ง “หาง” ก็คือ “ท้าย” หางเครื่อง หรือ ท้ายเครื่อง ก็คือ เพลง ชนิดเดียวกัน

“เดิมทีเดียวเพลงหางเครื่อง ไม่ได้เรียก หางเครื่อง แต่เรียกว่า “ลูกบท” เป็นเพลง สั้น ๆ อาจเป็นเพลงออกภาษาสั้น ๆ ไม่เป็นชุดยืดยาว บรรเลงต่อท้ายเพลงใหญ่ ในขณะที่ บรรเลงมีตัวละครชาติต่าง ๆ ตามสำเนียงภาษาออกมารำประกอบเพลงลูกบท เรียกพวกคนรำ เหล่านี้ว่า “หางเครื่อง” และลูกบทเป็นชุดขยายยาวตามคนรำหรือหางเครื่อง จนในที่สุดเล็ก นิยมคนรำ เหลือแต่เพียง ลูกบท ซึ่งกลายมาเป็น เพลงหางเครื่อง ในปัจจุบัน” (เก็บความ จากเพลงลูกบทของ ศจ.ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ ในหนังสือทฤษฎีและปฏิบัติดนตรีไทยภาค 1) เพลงภาษา เพลงภาษาคือ เพลงไทยที่คีตกวีไทยแต่งขึ้นให้เลียนสำเนียงของชาติต่าง ๆ หรือ คัดให้มีสำเนียงเป็นสำเนียงเชื้อชาติ ภาษาอื่น เพื่อให้มีความสนุกครึกครื้น มีรสชาติยิ่งขึ้น เมื่อเลียนเสียงสำเนียงชาติใดก็จะนำชื่อชาตินั้นนำหน้าเพลง เช่น เลียนสำเนียงเขมร ก็ใช้ เขมรนำหน้าชื่อเพลง เช่น เขมรปีแก้ว เขมรพวง เขมรเสียบพระนคร เขมรเปาใบไม้ฯ

8 อุทิศ นาคสวัสดิ์, เอกสารเล่มเดิม, หน้า 96.

9, 10 อุทิศ นาคสวัสดิ์, เอกสารเล่มเดิม, หน้า 96.

ถ้าเขียนสำเนียงแขก ก็ใช้แขกนำหน้าชื่อเพลง เช่น แขกลพบุรี แขกต๋อยหม้อ แขกมอญบางขุนพรหม ฯลฯ แล้วนำมาใส่บทร้อง ถ้าเพลงภาษาที่บรรเลงล้วน ๆ จะเรียกว่า เพลงออกภาษานำไป บรรเลงเป็นเพลงทางเครื่อง หรือเพลงลูกบท เพลงชุดออกภาษาสนุกสนานตรงที่มีจังหวะแปลก ๆ มักใช้หน้าทับพิเศษ และเปลี่ยนเครื่องหนังให้สอดคล้องกับสำเนียงของเพลงไปเรื่อย ๆ

เพลงขับร้อง เพลงขับร้อง คือ เพลงที่มีดนตรีบรรเลงประกอบบทร้อง จะเป็นดนตรีหรือการผสมวงชนิดใดก็ตาม จัดเป็นดนตรีประกอบได้ทั้งสิ้น ในการขับร้องของเพลงไทยแบบแผนแบบฉบับ หรือเพลงคลาสสิกนั้นบทร้องจะขึ้นก่อน เมื่อจบท่อนแล้วดนตรีจึงจะรับ จึงเรียกกันในหมู่นักดนตรีว่า เพลง รับร้อง เพลงขับร้องมีรายละเอียดดังนี้

1. เพลงเถา เพลงเถา คือ เพลงที่มีการบรรเลงติดต่อกันตั้งแต่ เพลงอัตรา 3 ชั้น อัตรา 2 ชั้น ลงมาจนถึงอัตราชั้นเดียว เป็นทำนองเดียวกัน เพลงเดียวกัน แต่อัตราจังหวะช้าเร็วไม่เท่ากัน หรืออาจจะพูดได้ว่า เพลงเถาคือ เพลงที่มีการบรรเลงที่เริ่มจากจังหวะช้า จังหวะปานกลาง และจบด้วยจังหวะเร็ว อาจมีการบรรเลงเพลงทางเครื่องต่อท้ายเพลงเถาอีกก็ได้ อัตราจังหวะเพลงทางเครื่องยิ่งเร็วกว่าอัตราชั้นเดียว เพลงเถาทัวไปเป็นเพลงขับร้อง แต่อาจนำมาบรรเลงล้วนในบางโอกาสก็ได้สุดแต่ความพอใจ หรือจะแยกออกมาบรรเลงเป็นเพลงอัตรา 3 ชั้น อัตรา 2 ชั้น และอัตราชั้นเดียวก็ได้ แต่ไม่เรียกเพลงเถา จะเรียกเป็นเพลง 3 ชั้น เพลง 2 ชั้น และเพลงชั้นเดียว การกำหนดว่าอัตรา 3 ชั้นเป็นจังหวะช้านั้น อย่าเข้าใจว่าเป็นจังหวะช้าที่สุด เพราะยังมีเพลงที่ช้ากว่า เช่น อัตราจังหวะ 4 ชั้น แต่รู้จักกันในหมู่นักดนตรี หรือนักเลงเพลงเท่านั้น ในความรู้สึกของคนฟังทั่วไป อัตรา 3 ชั้นเป็นจังหวะช้า

คีตกวีทั้งหลายจะแต่งทำนองเพลงขึ้นมาก่อน ต่อมาจึงบรรจุเนื้อร้อง หรือบทร้อง ลงไปในเพลง ให้สอดคล้องกับอารมณ์ของเพลง และเนื้อร้องจะต้องต่อเนื่องกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทั้ง 3 อัตราเนื้อร้องมีทั้งแต่งขึ้นใหม่และนิยมนำบทกวีนิพนธ์ที่ไพเราะกินใจจากวรรณคดีสำคัญ ๆ เช่น ขุนช้างขุนแผน อิเหนา ราชาริราช ฯลฯ มาบรรจุเป็นบทร้อง เพลงจะแบ่งออกเป็นท่อนก็ตาม เมื่อร้องจบท่อนหนึ่ง ดนตรีจะบรรเลงรับ (ซ้ำเนื้อร้อง) 2 ทีก้าว คือบรรเลงซ้ำกัน 2 ทน ทุกท่อนไป

เพลงเถามีทั้งที่คีตกวีแต่งขึ้นใหม่ทั้ง 3 อัตรา และนำของเก่า (เพลงเก่า) ที่เล่นกันมา ซึ่งมักจะเป็นอัตรา 2 ชั้น มาประดิษฐ์ให้ครบเป็นเพลงเถา (เพลงในระยะแรก ๆ เป็นเพลงจังหวะเร็วและค่อนข้างเร็ว เพลง 3 ชั้นที่มีกำเนิดในสมัยรัตนโกสินทร์ เนื่องมาจากการขับเสภา ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว)

ตัวอย่างเพลงเถาที่มีเนื้อร้องจากวรรณคดีไทย (เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน) ที่ต่อเนื่องสอดคล้องกันทั้งเพลง และมีความหมายกินใจเพลงหนึ่ง ก็คือ เพลงแสนคำนึงเถา ของหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) คีตกวีเอกของไทย ผู้มีผลงานมากมาย เนื้อร้องมีดังนี้

บทร้อง เพลงแสนคำนึงเถา¹¹

สามชั้น
เกี่ยวต้น

อนิจจากรานีระอกกุ จะเป็นเหยื่อเสื่อสางที่กลางไพร	มาอ้างอ้างค้างอยู่ในป่าใหญ่ เอาป่าไม้เป็นเรือนเหมือนป่าช้า
---	---

เกี่ยวกลับ

นี่จะอยู่อย่างไรไม่แลเห็น มิได้คิดถึงตัวมัวจะมา	ตายเป็นก็คงปนอยู่กลางป่า ไม่รู้ว่าจะเป็นเช่นนี้เลย
--	---

สองชั้น
เกี่ยวต้น

ขุนแผนพามาด้วยความรัก แต่ทุกข์ยากอย่างนี้ยังไม่เคย	ก็ประจักษ์ใจจริงไม่นิ่งเฉย อกเอ๋ยเกิดมาเพ็งจะพบ
---	--

เกี่ยวกลับ

ไม่เคยเห็นก็มาเห็นอนาถนัก ร่านรินรินไต่ระคายครบ	ไม่รู้จักก็มารู้อยู่เจเนจบ ไม่เคยพบก็มาพบทุกสิ่งอัน
--	--

ชั้นเดียว
เกี่ยวต้น

ยังพรั่งนี้จะเป็นอย่างไรเล่า คิดขึ้นมา น้ำตาตกออกใจตัน	จะลำบากยิ่งกว่าเก่าหรือไรนั้น กลับหัวหันหัวแสนคำนึงถึงขุนช้าง
---	--

เกี่ยวกลับ

นิจจาเอ๋ยเคยสำราญอยู่บ้านช่อง คลึงเคล้าเข้าเย็นไม่เว้นวาง	ถนอมน้องมิให้หน้ายระคายหมาง อยู่กินที่สำอองลอออง
--	---

(เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน)

เพลงแสนคำนึงเถา¹²

เพลงแสนคำนึง เป็นเพลงที่หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) คิดประดิษฐ์

11, 12 ประดิษฐไพเราะ, หลวง (ศร ศิลปบรรเลง), เอกสารเล่มเดิม, หน้า 107, 105.

ขึ้นครบทั้งเถา แต่ปี พ.ศ. 2485 จากเพลงสำเนียงลาวของเก่าเพลงหนึ่ง ซึ่งมักนิยมใช้บรรเลง เป็นเพลงเกร็ดทางเครื่องในกระบวนการบรรเลงของวงปี่พาทย์นางหงส์ เข้าคู่กันมากับเพลง ลาวเดินดง (ลาวด้อยตริง) แต่ทว่าท่านได้เพิ่มเติมลีลาบางตอนให้ครบถ้วนถูกต้องตามหลัก ดุริยางคศิลป์ไทย แล้วใช้บรรเลงเป็นเพลงรับร้องครบทั้งเถา

ต้นสายปลายเหตุที่ทำให้หลวงประดิษฐไพเราะ แต่งเพลงแสนคำนึงขึ้นมา นั้น ท่านผู้ใหญ่เคยเล่าให้ฟังว่า เกิดแต่ความห่วยโย “ดุริยางคศิลป์ไทย” ซึ่งขณะนั้นเหมือนตกอยู่ในยุคมืดจนน่ากลัวว่าอาจสูญไปเมื่อใดก็ได้ ด้วยเหตุดังกล่าว อารมณ์ของเพลงที่ท่านประดิษฐ์ ขึ้นจึงมีลีลาไหลทวนและเน้นหนักไปในทางแสดงความอาลัยอาวรณ์อย่างเต็มไปด้วยความคิด คำนึงสมกับชื่อที่ตั้งไว้ว่า “แสนคำนึง” ทุกประการ

พร้อมนี้ ยังสร้างความแปลกใหม่จากห้วงแห่งความคิดคำนึงไว้ให้แก่เพลงนี้ด้วยการขึ้น “ลูกนำ” คือให้คนตรีบรรเลงนำก่อนช่วงหนึ่งแล้วจึงส่งร้อง รวมทั้งส่งลีลาท้ายเครื่อง ด้วยการบรรเลงร่วมและการบรรเลงเดี่ยว ด้วยเครื่องดำเนินทำนองตลอดจนเครื่องกำกับ จังหวะถ้วนทั้งวง เป็นลีลาเลียนเสียงธรรมชาติบ้าง บรรยายถึงความวิเวกวังเวงบ้าง ได้อย่าง เือบอบซาบซึ่งใจ ซึ่งนับเป็นผลงานชิ้นเอกของหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ที่บันทึกแม่บทแห่งการเดี่ยวท้ายเครื่อง และเป็นเพลงยอดนิยมที่ผู้นำไปบรรเลงขับร้องกัน อย่างแพร่หลายยิ่ง

2. เพลงดับ คือ การนำเพลงที่มีบทร้องหลาย ๆ เพลงมารวมกันเป็นชุด คล้ายเพลง เรื่อง แต่เพลงเรื่องเป็นเพลงบรรเลงด้วยปี่พาทย์ไม้แข็งและเป็นเพลงบรรเลงล้วน ๆ ส่วน เพลงดับเป็นเพลงชุดบรรเลงติดต่อกันที่มีบทร้องเป็นเรื่องราวต่อเนื่องกัน เพลงดับแบ่งออกเป็น 2 ชนิดคือ

ดับเรื่อง

ดับเพลง

ดับเรื่อง คือ เพลงชุดที่มีบทร้องเป็นเรื่องราวต่อเนื่องกัน เน้นที่เนื้อร้องเป็น สำคัญ มุ่งหมายจะให้ผู้ฟังติดตามเรื่องราวเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือตอนใดตอนหนึ่งตั้งแต่ต้นจนจบ เนื้อร้องมักเรียบเรียงขึ้นจากรวณคดีไทยตอนใดตอนหนึ่ง เพลงดับเรื่องไม่คำนึงถึงทำนอง เพลงว่า จะเป็นประเภทเดียวกันหรือไม่ ให้มีทำนองเข้ากับเนื้อร้องเป็นใช้ได้ ในขั้นต้นจึง ต้องทำบทร้องก่อน ถ้าใช้เรื่องจากรวณคดีไทย ก็ต้องนำมาปรับปรุงให้กระชับเหมาะที่จะ แสดงโฉนละคร แล้วจึงกำหนดเพลงที่สอดคล้องกับบทร้องบรรจลงไป เพลงดับเรื่องมีผู้นิยม ฟังกันมากเพราะฟังรู้เรื่อง มีเนื้อเรื่องสนุก จึงทำให้ฟังเพลงเป็น และมักเป็นเพลง 2 ชั้น

และชั้นเดียวจึงไม่ยืดขาด ทันใจคนฟัง มักนำมาแสดงโขนและละครเป็นชุด จึงกำหนดหน้า
 พาทย์ประกอบกิริยาตัวโขนและละครไว้ด้วย เพลงดับเรื่องก็นิยมบรรเลงกันเช่นเพลงดับเรื่อง
 ราชธีราช เพลงดับเรื่องขอมดำดิน รามเกียรติ์ตอนศึกพรหมาสตร์ รามเกียรติ์ตอนอินทรชิต
 แผลงศรนาคบาท ตอนนางลอย เพลงดับเรื่องสามก๊กตอนจูล่ง เพลงดับเรื่องพระลอ ดับเรื่อง
 อีเหนาตอนเสียงเทียน ฯลฯ เพลงที่บรรจในดับหนึ่ง ๆ โดยมากใช้เพลงอัตรา 2 ชั้นเป็นพื้น
 อาจมีเพลงมากน้อยแล้วแต่ดับเล็กดับใหญ่ เช่น ดับสามก๊กมี 6 เพลง ดับนางลอยมี 16 เพลง
 ดังตัวอย่างในหน้าต่อไป

ดับเพลง คือ เพลงชุดที่มีเพลงหลาย ๆ เพลงที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันมาบรรเลง
 ติดต่อกันเป็นชุด โดยไม่คำนึงถึงบทร้องว่า จะเกี่ยวข้องกันหรือไม่ ยึดเพลงให้ถูกแบบแผน
 เป็นหลัก เช่น เพลงดับสมิงทอง ดับมอญกละ ดับอีเหนา ฯลฯ

เพลงดับสามก๊ก (ดับจูล่ง)

เพลงดับจูล่ง เป็นเพลงดับทำนอง 2 ชั้น มีเพลงรวมอยู่ด้วยกัน 6 เพลง มีผู้แต่ง
 ไว้มานานแล้ว คือ เกริน เพลงโอดจีน จีนขิมเล็ก จีนเสียมี่ จีนช้วน และจีนฮูหยิน เพลงเหล่านี้
 มีผู้แต่งไว้มานานแล้ว เช่น เพลงจีนขิมเล็ก พระประดิษฐไพเราะ (ครูมีแขก) เป็นผู้แต่งไว้ใน
 สมัย ร.3 ที่ได้ชื่อว่าดับจูล่ง เพราะเนื้อร้องบรรยายให้เห็นความซื่อสัตย์ของจูล่ง จนได้รับ
 ยกย่องให้เป็นเทพเจ้าแห่งความซื่อสัตย์ เนื่องจากสามก๊กเป็นเรื่องของจีน เพื่อให้สอดคล้อง
 กับเนื้อเรื่อง เพลงที่นำมาบรรเลงจึงเป็นเพลงจีนทั้งหมด เพื่อให้เข้ากับบรรยากาศตามท้อง
 เรื่องเนื้อร้องมีดังนี้

เกริน

บัดนั้น

พอพบนางพลางโจนจากพาชี

จูล่งค้นค้นหาเมียเล่าปี

เข้าไปน้อมเกศแล้วโคก

จีนโอด

จีนฮูหยิน

เมื่อนั้น

พอเหลือบเห็นจูล่งตรงเข้ามา

ข้าถูกแทงด้วยทวนที่ตรงขา

ข้าศึกไล่ล้อมล้อมเอาไว้

เจ้าตามมาได้ปะเป็นบุญหนัก

ตัวเราตายก็ช่างอย่ารั้งรอ

ปีฮูหยินอุ้มเอาเต้าเสว้าสีหน้า

นางดีใจจึงร้องว่าไปทันใด

เจ็บหนักหนาหนีต่อไปไม่ได้

นึกว่าลูกคงประลัยเสว้าใจคอ

จงรับเอาลูกรักไปส่งพ่อ

พลางส่งลูกน้อยหน่อให้ทันใด

จีนเสียมี่

บัดนั้น
ตอบว่ายากเพียงนี้มิเป็นไร
เสียงข้าศึกใกล้นักอย่าชักช้า
ข้าจะเดินรบผ่านำพาซี

จูล่งจะรับก็หาไม่
ข้าจะช่วยแก้ไขในบัดนี้
เชิญอุ้มบุตรขึ้นมามันขมิ
พาแหวกหมู่ไพร่หนีออกไป

จีนจิมเล็ก

เมื่อนั้น
จะเดินดินสู่ศึกนีกเอาชัย
ตัวข้าเจ็บจวนจะสิ้นใจ
ว่าพลางวางอาเต๋ไ้ต่อพัศตร์

ซูหยินตอบวาจาหาช้าไม่
ถูกข้าคงบรรลยเจ้าไม่รัก
อย่าอาลัยเป็นห่วงหน่วงหนัก
นงลักษณ์โจนบ่อมรณา

จีนซ้วน

บัดนั้น
กวาดเข้าถมบ่อไม่รอช้า
รับรองป้องปิดอุตลุด
ม้าดีมีเท้าวิ่งไว
แผ่นโผนโจนไปในที่รบ
จูล่งโรมรันประจันบาน

จูล่งเสียใจจนมืดหน้า
อุ้มอาเต๋ไ้ขึ้นม้าฝ่าฟันไป
มิให้อาวุธถูกตัวได้
ทางหนีที่ไล่ก็ช้านาญ
ไม่หลีกหลบโยธาส่วนกล้าหาญ
ควมม้าพาผ่านหนีไป

เพลงด้นนางลอย

สร้อยเพลง

เมื่อนั้น
ทุกขรือนถอนอุทัยไปมา
ครั้งนี้ที่ศึกเห็นใหญ่หลวง
จำจะคิดตัดศึกที่ยึดยึด

องค์ท้าวทศพัศตร์ยักษา
ครีกตราถึงสงครามรามลักษณ์
จะลุด่วงลงกาอาณาจักร
ให้เลิกไปไม่พัศต้องต่อดี

เพลงทองบ่อน รวบ 2 คำ

จึงตรัสสั่งเบญยกายกัญญา
ทำตายลอยไปในวารี
เมื่อพระรามลงตรงคงคา
เห็นจะล่าเลิกทัพกลับไป

จงแปลงเป็นผีตามารศรี
จนถึงที่ฉนวนหน้าพลับพลาชัย
จะคิดว่าเมียรักชีพพัศชัย
เราจะได้สิ้นทุกขสุขส่าราญ

เพลงลมพัดชายเขา

เมื่อนั้น นวลนางเบญจกายยักษา
นบนิ้วประนมบังคมลา ออกมาจากที่มนเทียรทอง

เพลงทะแบกลองโยน

ขึ้นทรงวอสุวรรณ ฦพรรณราย วิสูตรสายม่านมิดปิดป้อง
โขนจำเภาแก่แซ่ชร้อง ออกจากห้องฉนวนในโคลกลา

เพลงจำปาทองเทศ

ครั้นถึงประณตบทบงส์ เฝ้าองค์เยาวเรศเสนาหา
เสสสร้างแกลังท่ามารยา บังคมก้มหน้าโคกาลัย

เพลงต้นเพลงฉิ่ง

เมื่อนั้น องค์ภักควิตศรีไส
แลเห็นเบญจกายมาร้าไร นางมิได้รู้จักพักตรา

เรื่องร้าย

จึงเอื้อนโอษฐ์ดำรัสตรัสถาม ถ้อยความเป็นใจนเจ้าไม่ว่า
มาครวญคร่ำท่าศรดโคกกา เป็นนางงนสนเท่ห์หนัก

เพลงจระเข้ขวางคลอง

ตัวข้าชื่อว่าเบญจกาย มาถวายตัวไว้ให้รู้จัก
เป็นบุตรีพิภกพระยาโยักษ์ ที่ไปอยู่กับพระลักษมณ์พระรามมา
อันนางตรีชฎานารี นั้นเป็นชนนีของข้า
ทูลพลางทางขม้ายชายตา ครูปร่างนางสีดานารี

เพลงฝรั่งควง

ครั้นจำสำคัญได้มั่นคง จึงลาองค์อัคเรศโฉมศรี
ออกจากสวนขวัญทันที แล้วเทวีจำแลงแปลงกาย

เพลงฉุยฉาย

ฉุยฉายเอ๋ย จะขึ้นไปเฝ้าเจ้าก็กรีดกราย
เยื้องย่างเจ้าช่างแปลงกาย ให้ละเมียดละม้ายสีดานงลักษณ์
ถึงพระรามเห็นทราวม้วย จะจงนพระทัยให้อะเหลื่ออะหลัก

งามนักเอ๋ย
หลับก็จะฝันตื่นก็จะคิด
งามคมดุจคมศรชัย

ใครเห็นพิมพ์ก็รักจะใคร่
อยากจะเห็นอีกสักนิดหนึ่งให้ชื่นใจ
ถูกนอกทะเลในให้เจ็บอุรา

เพลงแม่ศรี

แม่ศรีราชาสตรี
ทศพิศตรัมลักเห็น
เหมือนล้อเล่นให้เป็นบ้า
อรชรอ่อนแอ้น
ระทวยนวนายนาดวิลาศจรลี

แม่แปลงอินทรีเป็นแม่ศรีเสิดา
จะตื่นเต้นในวิญญาณ์
ระอาเจ้าแม่ศรีเอ๋ย
เอวขาแขนแมนแมนเหมือนกินรี
ขึ้นปราสาทมณเฝ้าพระปิตุลาเอ๋ย

เพลงคลื่นกระทบฝั่ง

เมื่อนั้น
แลเห็นเบญจกายจำแลงมา
แยมี่ยมพยับหน้าเงาพระหัตถ์
เห็นหยุดยั้งร้องรอไม่จรลี

องค์ท้าวทศพิศตรัยกษา
สำคัญคิดว่าสีดานารี
พลางคำวรสตรีเชิญนางโฉมศรี
อสุรีรับมารับจับไว

เพลงลีลากระทุ่ม

เข้าซิดพิศดูไม่วางตา
ยิ่งแสนพิศवासจะขาดใจ

น้อยหรืองามนักหนาน่ารักใคร่
จึงปราศัยทอดสนิทติดพัน

เพลงไอ้โลมชาติรี

ยอดมิ่ง
หวังสวาทมากหมายไม่วายวัน

เป็นความในใจจริงทุกสิ่งสรรพ
จะรับขวัญนิยามาเวียงชัย

เพลงปิ่นดลิ่งนอก

เมื่อนั้น
อภัยศอดสูหมูนางใน

เบญจกายกัลยาอัชฌาสัย
ก็ร้ายเวทกลายไปมิได้ซ้ำ

เพลงอินจิมเล็ก

เมื่อนั้น
ไม่ทันคิดผิดจริงเจียวนัดดา
สู้แข็งขืนยืนเก้อเพื่อตรัส
เมืองมารจะเป็นสุขสนุกสบาย

ทศกัณฐ์ตกตะลึงแล้วจึงว่า
อย่าถือโทษเลยหนาตาลุงลาย
แมนหลานตัดศึกสมอารมณ์หมาย
เจ้าเร่งผันผายไปให้ทันการ

เพลงเชิดฉิ่ง

เมื่อนั้น เบญจกายรับราชบรรพการ
ออกจากพระโรงรัตน์ชัชวาล เหาะข้ามชลธารผ่านมา
(ดับนางลอยมีเพลงเพียงเท่านี้ แต่การแสดงโขนชุด “นางลอย” จะต้องมีเพลง
ต่อไปอีกจนถึงหนุมาณจับนางเบญจกายได้ ดังนี้)

เพลงต่อหม้อ

ครั้นถึงเหมติริ่นบรรพต เลื่อนลดลงจากเวหา
หยุดยืนอยู่ยั้งฝิ่งคงคา ก็ัญญาจำแลงแปลงอินทรีย์

เพลงไล่

เหมือนรูปทรงองค์สีดาวิลาวรรณ ผิวพรณนวลละอองผ่องศรี
ทำตายลอยไปในวารี จนใกล้ที่พระรามสรลงคงคา

เพลงซ้ำ

เมื่อนั้น พระตรีภพลบโลกนาถา
บรรทมตื่นจากที่ศรีไสยา พอเพลาล่วงสามยามปลาย
เสนาะเสียงสำเนียงนกกระเวก ออกจากเมฆแซ่ซว็องร้องถวาย
ไก่อ้นแจ้วเจ็อยเจ็อยชาย มยุเรศร็องร่ายบนปลายไม้

เพลงห่อหมก

เมฆพระแกลแลดูดาวเดือน เห็นคล้อยเคลื่อนเลื่อนดับเหลี่ยมโตล
แสงทองส่องฟ้านภาลัย จวนจะใกล้ไขศรีวิวรรณ

ร้องรื้อรำ

จึงคำรัสตรัสชวนอนุชา ลงจากพลับพลาผายผัน
พร้อมพวกกระปี่นั้น จจรัลไปยังฝิ่งนที

เพลงเต่าเห่

เห่.....

งานสรรพ งานกระบวนคังคับแถววิธึ
สองกษัตริย์เสด็จจรลี ไปตรงวาริ์เดินเย็นเย็น
สิงหลามตามเสด็จเห็น เป็นหมวดเป็นหมู่คูน่าชม

เห่....

บ้างหาหาบ้างเกาหู
บ้างเล่นไล่ขึ้นไม้ห่ม
นายหมวดคนหนึ่งจึงร้องห้าม
ว่าแล้วพากันคลาไคล

บ้างจับเส้นดูแล้วเด็ดคม
บ้างไลดบ้างล้มระเริงใจ
ว่าอย่าชุ่มชามชุกชนไป
ตามเสด็จไปยังฝั่งนที

พากย์

พระเหลือบเล็งชลาสินธุ์
เห็นรูปอสุรกล
(พากย์ไธ้) มวาริ่งประหวั่นจิต
กอดแก้วกนิษฐา

ในวารินทะเลวน
อันกลายแกล้งเป็นสีดา
ไม่ทันคิดก็โคกกา
ฤดีคินลงแคยัน

เพลงโลมนอก

เหวี่ยงเหวี่ยงลูกพระพายไปเผาเมือง ทศพิทตร์แค้นเคืองจึงหักหาญ
ฆ่านางทิงน้ำท่าประจาน โทษเจ้าจะประมาดสักเพียงไร

เพลงขวัญอ่อน

บัดนั้น วายบุตรคิดแล้วเฉลยไข
มั่นนางม้วยด้วยฆ่าตีไซร์ บาดแผลน้อยใหญ่คงมีมา
หนึ่งลงกาอยู่ใต้ที่ประทับ ศพหรือจะลอยกลับขึ้นมาหา
ศพนี้ดีร้ายจำแลงมา ข้าขอชันสูตรเผาไฟลอง

เพลงกล่อมพระยา

เมื่อนั้น พระหริวงศ์ทรงฟังเห็นถูกต้อง
จึงสั่งให้ตัดไม้มาทำกอง เชิงตะกอนทำสำรองขึ้นทันใด

เพลงพราหมณ์เก็บหัวแหวน

ยกศพขึ้นวางบนเชิงตะกอน เอาพินตองกองซ้อนสมใส่
ปยุ่น้ำมันยางคลุกชุกเข้าไป จุดไฟแล้วก็ล้อมอยู่พร้อมกัน

เพลงประเทศ

บัดนั้น เบญยกายปี่ว่าจะอาสาญ
ร้อนแรงด้วยแสงเพลิงนั้น ก็เหาะตามเกลียวควันหันนที

เพลงเขื่อนอก

บัดนั้น ลูกลมมองเขม้นเห็นยักษ์
กริ้วโกรธโดดตามข้ามอัคคี ขุนกระบี่เหาะไล่ไขว่คว้า

3. เพลงเกร็ด ดังที่ท่านได้ทราบมาแล้วว่า มีเพลงที่จัดเข้าเป็นชุดต่าง ๆ ทั้งที่เป็น บรรเลงล้วน ๆ และเป็นเพลงขับร้อง จึงมีเพลงอีกพวกหนึ่งที่มีได้อยู่ในชุดดังกล่าว เพลงที่อยู่ เป็นอิสระนี้ เรียกว่า “เพลงเกร็ด” เพลงเกร็ดเป็นเพลงที่ใช้บรรเลงในเวลาสั้น ๆ เมื่อจะฟัง เพลงใด บทร้องตอนใด ก็บรรเลงเพลงนั้นตอนนั้นได้ทันที ไม่ต้องบรรเลงตามลำดับ ตั้งแต่ เพลงที่หนึ่งในชุดมาจนถึงเพลงที่ต้องการฟังอย่างเพลงชุด ในทำนองเดียวกันถ้าต้องการบรรเลง เพลงใดเพลงหนึ่งในเพลงชุด มักจะเป็นเพลงที่มีทำนองไพเราะ บทร้องมีความหมายกินใจ เป็นเพลงหลัก เพลงเอกของเพลงชุด ก็สามารถที่จะนำมาบรรเลงได้ กรณีเช่นนี้ ก็จัดว่าเป็น “เพลงเกร็ด” เช่นกัน

วงดนตรีสมัครเล่นมิใช่มีอาชีพ เช่น วงดนตรีไทยของสถาบันในระดับอุดมศึกษา พื้นที่ความรู้ทางดนตรีแตกต่างกัน ประกอบกับไม่ค่อยมีเวลาต่อเพลง จึงมักบรรเลงเพลงเกร็ด มากกว่าเพลงชุด ตัวอย่างเพลงเกร็ด ได้แก่ เพลงจำปาทองเทศ อังคารสีบท นางตานีร้องให้ ศรีประเสริฐ กระเรียนร้อง เหนาะเล่นน้ำ ฯลฯ

4. เพลงเบ็ดเตล็ด ได้แก่ เพลงต่าง ๆ ที่ไม่อยู่ในพวกเพลงเถา เพลงขับ และเพลง เกร็ด เช่น เพลงดอกสร้อยสักรา เพลงพื้นบ้าน เพลงกล่อมเด็ก ฯลฯ

4.1 เพลงดอกสร้อยสักรา “ดอกสร้อยสักราเป็นของเล่นของผู้คิดวังกรุงเก่า ราวเดือน 11-12 น้ำหลาก ในเทศกาลทอดกฐิน ทอดผ้าป่า เทียวทุ่ง เจ้านายมักพาบริวารนักร้อง ดับบท และลูกคู่ชายหญิง มี ทับ กรับ ฉิ่ง พร้อม ลงเรือไปเที่ยวสไมสรกันในห้องทุ่ง เรือ ลำหนึ่งเจ้าของก็คิดบทให้นักร้องของตน ร้องลำนำ ผูกกลอนทางสังวาสบ้าง ทางอื่นบ้าง เรือลำอื่นก็ร้องลำนำโต้ตอบ

การเล่นบทดอกสร้อยต่างกับสักราที่ดอกสร้อยเล่น ชายวงหนึ่ง หญิงวงหนึ่ง ร้องลำ ต่าง ๆ ยากกว่าสักรา ส่วนสักราเล่นก็วงก็ได้ โดยสมมุติขึ้น เช่น เรื่องชอนหา นิทาน และ เรื่องละคร เช่น อิเหนา รามเกียรติ์ ตอนท้าวมาลีวราชว่าความ ก็ให้วงหนึ่งเป็นพระราม วงหนึ่ง เป็นทศกัณฐ์ วงหนึ่งเป็นนางสีดา วงหนึ่งเป็นท้าวมาลีวราช แต่งบทโต้ตอบกันตามเรื่อง ไม่ เป็นไปตามถ้อยคำในบทละคร ความสนุกอยู่ที่ต้องคิดบทเป็นกลอนสดให้ทัน และร้องโต้ตอบ กับวงอื่น บ้างต้องมีกวีหลายคนช่วยกันต่อ ในวงหนึ่ง”¹³

ดอกสร้อยสักราเป็นคำร้อยกรองที่ต้องใช้ปฏิภาณไหวพริบ คิดกลอนโต้ตอบที่นิยม เล่นกันมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา จนถึง สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เมื่อคิดกลอนได้ก็ขับเป็น

---

13 อุทัย สินธุสาร, “สารานุกรมไทยตอนที่ 7-9”, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2522) หน้า 1219-1221.

ลำนาคล่องจ่องออกมา ทำให้เพลงยึดข้าง (เดิมเรามีแต่เพลงจังหวะเร็ว และ บทร้องไม่ได้เป็นคำกลอน) การยึดกลอนให้เข้าเป็นทำนองก็เพื่อให้มีเวลาติดกลอนทัน ทำให้เกิดเป็นเพลงประเภทอัตรา 2 ชั้นมากขึ้น อาจารย์ปัญญา รุ่งเรือง กล่าวว่า “โดยเฉพาะสักวานั้นเป็นต้นเหตุของเพลงสามชั้นทีเดียว”

การเล่นดอกสร้อยสักวาต่อมา ได้พัฒนาจากเครื่องกำกับจังหวะที่มีเพียง โทน (ทับ) ฉิ่ง และกรับ มาเป็นวงมโหรี ต่อมาใช้วงปี่พาทย์ด้วย เข้าไปบรรเลงรับเมื่อผู้เล่นดอกสร้อยสักวาติดกลอนจบแต่ละคำกลอน สุดแล้วแต่ว่าผู้เล่นสักวาจะร้องทำนองอะไร วงดนตรีจะต้องรับให้ถูก นอกจากช่วยให้การเล่นดอกสร้อยสักวาสนุก มีความไพเราะขึ้นแล้ว ยังช่วยให้ผู้เล่นอีกฝ่ายมีเวลาติดกลอนนานขึ้น กลอนดอกสร้อยสักวาจึงได้เนื้อความกินใจ ถึงใจมากขึ้น การเล่นดอกสร้อยสักวาจึงเป็นต้นกำเนิดของเพลงอัตราสามชั้นและทำให้บทร้องเริ่มเป็นคำกลอนมิใช่กลอนเปล่าอย่างของเดิม เช่นเดียวกับการขับเสภา เป็นจุดเริ่มต้นของการขับร้องรับหรือร้องส่ง บทขับร้องและทางขับร้องของเพลงสามชั้นในปัจจุบันบางเพลง จึงมีทั้งทางธรรมดาและทางสักวา เช่น เพลงเขมรปี่แก้ว 3 ชั้น (ทางธรรมดา ครูช้อย สุนทรวาทีน แต่งขึ้นจากเพลงเขมรเปาใบไม้ 2 ชั้น ส่วนทางสักวานั้น อาจารย์มนตรี ตราโมท เป็นผู้แต่งขึ้น ในราวปี พ.ศ. 2471)¹⁴ หรือเพลงจรเข้หางยาว 3 ชั้น (ทางธรรมดา แต่งขึ้นจากเพลงสามเส้า 2 ชั้น ไม่ทราบชื่อผู้แต่ง แต่ทางสักวาอาจารย์มนตรี ตราโมท เป็นผู้แต่งทั้งทำนอง และบทร้องขึ้นใหม่ ในปี พ.ศ. 2474)¹⁵ เป็นต้น

เพลงขับร้องชนิดต่อไป คือ เพลงพื้นบ้าน และเพลงกล่อมเด็ก จะขอผ่านไปเพราะท่านได้ศึกษารายละเอียดจากบทที่ 4 แล้ว

14, 15 ศิลปากร, กรม, “ประวัติและบทขับร้องเพลงไทยบางบท เล่ม 1”. (กรุงเทพฯ: อรุณ, 2516) หน้า 20, 40-41.

ข้อสังเกตบางประการจากบทที่ 5

1. การโหมโรงจะมีวัตถุประสงค์ 2 ประการเสมอ คือ เพื่อบอกลักษณะของงานว่าเป็นงานหรือพิธีกรรมอะไร และวัตถุประสงค์ต่อมากจะเหมือนกันหมดคือ เป็นการอัญเชิญเทพดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายให้มาประชุมในบริเวณงาน

2. เพลงโหมโรงโขนและละคร เป็นเพลงชุดหลาย ๆ เพลงบรรเลงต่อกัน กินเวลานาน เพื่อให้พวกโขนและละครมีเวลาแต่งตัว

3. เพลงโหมโรงสำหรับการแสดงนั้น เมื่อลงด้วยเพลงวาเมื่อไร แสดงว่า ตัวละครกำลังจะปล่อยตัว หรือการแสดงกำลังเริ่มทันทีที่เพลงวาจบ

4. เครื่องกระยาสังเวท ในตำราบางเล่มใช้เครื่องกระยาบวช ซึ่งหมายถึงเครื่องกินที่ไม่เจือด้วยของสดคาว แต่เครื่องสังเวทที่ใช้ในพิธีไหว้ครุมีของสดคาว เช่น หัวหมู เป็ด ไก่ ทั้งดิบและต้มสุก อยู่ด้วยผู้เขียนจึงใช้เครื่องกระยาสังเวทแทน เพราะหมายถึงเครื่องเซ่นทั่ว ๆ ไป

5. เพลงเชิดฉิ่ง ใช้ฉิ่งกำกับจังหวะ ไม่ใช่กลอง แต่เพลงเชิดเฉย ๆ ต้องใช้กลองด้วย

6. เพลงบรรเลงล้วน ๆ อีกชนิดหนึ่ง ที่ไม่ได้นำมาจำแนกประเภทไว้ในแผนภูมิคือ เพลงเดี่ยว ซึ่งเป็นเพลงที่กำหนดให้เครื่องดนตรีชนิดหนึ่งบรรเลงเดี่ยว เพื่อเป็นการอวดฝีมือเพื่อแสดงความสามารถของนักดนตรีผู้นั้น การเดี่ยวที่ถูกแบบแผนจริง ๆ คือ เดี่ยวเครื่องดนตรีหลัก และจะต้องมีเครื่องกำกับจังหวะทำหน้าที่ประกอบด้วย เช่น การเดี่ยวจะเข้ ก็จะมีจะเข้เป็นเครื่องดนตรีหลัก มีโทน รำมะนา และฉิ่ง เป็นเครื่องกำกับจังหวะทำหน้าที่ เพลงที่นิยมเดี่ยวเครื่องดนตรีได้แก่ ลาวแพน พญาโคก นกขมิ้น สารดี กราวโน แขนกมอญ ทอยยวลา ปัจจุบันยังนิยมนำเครื่องดนตรีชนิดเดียวกันจำนวนหลาย ๆ เครื่องมือมาเล่นรวมกัน แล้วเรียกว่า การบรรเลง...หมู่ เช่น การบรรเลงขิมหมู่ (ใช้ขิม 50 ตัว) การบรรเลงจะเข้หมู่ 12 ตัว การบรรเลงซออู้หมู่ 200 ตัว จะมีเครื่องดนตรีมากเท่าใดก็ตาม เครื่องกำกับจังหวะใช้เพียงชุดเดียวเท่านั้น

7. เพลงขับร้องอีกชนิดหนึ่งที่ไม่มีในแผนภูมิก็คือ เพลงส่งท้ายหรือเพลงลาโรง คือเพลงที่ใช้บรรเลงเป็นเพลงสุดท้ายของการบรรเลงหรือการแสดง เป็นเพลงที่มีบทร้องเกี่ยวกับการรำลา และให้ศิลาให้พรแก่เจ้าภาพและผู้ฟัง จัดเป็นเพลงร้องส่งที่อยู่ในความนิยมตลอดมา ในตอนที่ 2 เป็นตอนที่แต่งทำนองร้องเพิ่มเติมขึ้นจากของเดิม ที่อยู่ในจำนวนเพลงซ้ำ เป็นตอนที่เรียกว่า "ว่าดอก" เพื่อให้คนปีเป่าเสียงร้อง (ถ้าบรรเลงด้วยวงปี่พาทย์) หรือเพื่อให้ขลุ่ย หรือ ซออู้ (บรรเลงด้วยวงเครื่องสาย) หรือซอสามสาย (ถ้าบรรเลงด้วยวงมโหรี) บรรเลงเสียงร้อง ตอนว่าดอกเป็นตอนที่ไพเราะมาก และเป็นการแสดงความสามารถ

ของนักดนตรีคนนั้นว่า จะสามารถเลียนถ้อยคำตามบทร้องได้ชัดเจนเพียงไร เพลงที่ใช้เป็น เพลงส่งท้ายหรือเพลงลาโรง ได้แก่ เพลงเต่ากินผักบึง พระอาทิตย์ชิงดวง ออกทะเล ลาว-ดำเนินทราย เป็นต้น

8. เมื่อพูดถึงชื่อเพลงทั้งหลาย เช่น เพลงเต่ากินผักบึง หรือ เพลงอะไรก็ตาม เราหมายถึงชื่อ ทำนองเพลง ก่อนบรรจุนี้อำร้อง ทำนองเพลงเดียวกันนี้จะบรรจุนี้อำร้องที่ สำนวนก็ได้ สุดแล้วแต่จะแต่งกันขึ้น การบรรจบบทร้องให้คำนี้ถึงความหมายของบทร้อง ที่ จะต้องสอดคล้องกับทำนอง หรือ อารมณ์ของเพลงเป็นหลักดังจะเปรียบเทียบนี้อำร้อง 2 สำนวน ของเพลงเต่ากินผักบึง ซึ่งเป็นเพลง 2 ชั้น ให้ท่านสังเกตดังนี้

เพลงเต่ากินผักบึง 2 ชั้น¹⁶

เพลงนี้ แต่เดิมอยู่ในจำนวนพวกเพลงช้า ต่อมาได้นำมาร้องส่งสำหรับเป็นเพลง ส่งท้ายของการบรรเลงซึ่งก็ได้รับความนิยมสืบมา และผู้แต่งทำนองร้องได้เพิ่มเติมสร้อยที่ เรียกว่า “ดอก” ไว้ในตอน 2 เพื่อให้คนปีเป่าเลียนเสียงร้อง เป็นการอวดความสามารถว่าจะ เลียนถ้อยคำตามบทร้องได้ชัดเจนเพียงไร แต่การเดี่ยวเลียนเสียงสำหรับในวงเครื่องสายนั้น นิยมใช้ขลุ่ยหรือซออยู่ เพราะทำได้ชัดเจนกว่าเครื่องดนตรีชนิดอื่น

บทร้อง เพลงเต่ากินผักบึง 2 ชั้น

	ยามกินก็จะกินน้ำตาร่ำ	ยามคำก็จะนอนถอนใจใหญ่
	จะซุบผอมตรอมตรมระทมใจ	ใครเลยจะช่วยบำรุงรัก
(สร้อย)	ดอกเอ๋ยเจ้าดอกสร้อย	ขอประสพพบสักหนอย
	จะรักไม่น้อยเลยเอ๋ย	
	ยีสุน่่น้อยน้อย	เก็บมาร้อยเป็นสังวาล
	พวงพะยอมหอมหวาน	นางน้องเจ้าร้อยเป็นพวงกรอง
	ยามร้อนก็จะร้อนสักร้อยส่วน	ดังเพลิงกาลป์ผลาญกวนประหารหัก
	ยามหนาวก็จะหนาวสะท้านนั้ก	อกจะหักเสียแล้วแก้วเมียอา
(สร้อย)	ดอกเอ๋ยเจ้าดอกสวาท	หัวใจจะขาดเสียแล้วเอ๋ย
	กระต่ายตำด้อย	มุ่งชะม้อยเมียงมัน
	สวาทแสวงแสงพระจันทร์	ไม่เว้นสักวันเลยเอ๋ย
	(บทของเก่า)	

16 ศิลปากร, กรม, เอกสารเล่มเดิม, หน้า 55.

เต่ากินผักบึง¹⁷

(พระราชนิพนธ์ใน สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ)

ดาวเดือน เลื่อนดับ ลับฟ้า

ท้องนภา แลสว่าง กระจ่างใส

มวลปักษี ลาดิน บินออกไกล

คงจะไป หาเหยื่อ เมื่อลูกน้อย

สร้อย

ดอกเอ๋ย เจ้าดอกประยงค์

ขอให้สมประสงค์ ทุกประการเอ๋ย

เจ้าช่อชงโคเอ๋ย เจ้าอย่าโคกาลัย

วันหน้าจะมาใหม่ มารับเจ้าคู่ใจนะชงโคเอ๋ย

นิจจาเอ๋ย เข้าเข้าเคย ได้พบพักตร์

จะจากกัน นานนัก ก็เศร้าสร้อย

แม้มีใครเขา ฝืนหวงคอย

รักคงถอย ใจคงร้าว ร้าวไฟลาญ

สร้อย

ดอกเอ๋ย เจ้าดอกรัก

หัวอกแทบจะหัก เสียแล้วเอ๋ย

ไก่อ๊วขันขาน เสียงกังวานหวานแจ้ว

มิเทียบเทียบเสียงเพื่อนแก้ว หวานสุดแล้วเอ๋ย

---

17 เทพรรัตนราชสุดาฯ, สมเด็จพระ, "เบื้องหลังการแต่งเพลงของข้าพเจ้า (ดนตรีไทยอุดมศึกษา ครั้งที่ 12)". (กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองการพิมพ์, 2522) หน้า ค.

บทสรุป

เพลงไทยที่บรรเลงกันแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ เพลงบรรเลงและเพลงขับร้อง แต่ละประเภทยังแบ่งย่อยออกไปอีกตามลักษณะของการผสมวง วิธีบรรเลงและวัตถุประสงค์ในการบรรเลง ดังนี้

1. เพลงบรรเลง หมายถึง เพลงที่ใช้ดนตรีบรรเลงล้วน ๆ จะเป็นวงชนิดใดก็ตาม ประกอบด้วยเพลงโหมโรง เพลงหน้าพาทย์ เพลงเรื่อง เพลงทางเครื่อง เพลงลูกบท และเพลงภาษา เพลงบรรเลงเหล่านี้มีทั้งบรรเลงเพื่อประกอบพิธีกรรมและบรรเลงเพื่อเป็นมหรสพ

เพลงบรรเลงเพื่อประกอบพิธีกรรม ได้แก่ เพลงโหมโรงปีพาทย์ (โหมโรงเย็น และโหมโรงเช้า) โหมโรงเทศน์ เพลงหน้าพาทย์สำหรับไหว้ครูดนตรีและนาฏศิลป์ เพลงหน้าพาทย์ประกอบเทศน์มหาชาติ สำหรับเพลงเรื่องนั้นมักเป็นการบรรเลงประกอบในพิธีกรรมต่อจากเพลงโหมโรงปีพาทย์ จึงจัดเป็นส่วนหนึ่งของเพลงพิธีกรรม

เพลงบรรเลงเพื่อเป็นมหรสพ (มหรสพหมายถึง การเล่นรื่นเริง เช่น โขน ละคร และกิจกรรมที่ให้ความบันเทิงอื่น ๆ ที่คล้ายคลึงกับโขน ละคร) ได้แก่ เพลงโหมโรงโขน โหมโรงละคร โหมโรงเสภา โหมโรงมโหรี โหมโรงหุ่นกระบอก โหมโรงหนังใหญ่ เพลงหน้าพาทย์สำหรับโขน และละคร เพลงทางเครื่อง เพลงลูกบท และเพลงภาษา

2. เพลงขับร้อง เพลงขับร้องในที่นี้หมายถึง เพลงที่มีดนตรีบรรเลงประกอบบทร้องจะเป็นดนตรีปีพาทย์ เครื่องสาย หรือมโหรีก็ตาม จัดเป็นดนตรีประกอบได้ทั้งนั้น ก่อนที่จะเป็นการขับร้องเพลงไทยแบบฉบับเป็นเพลงเถา เพลงตับ เพลงเกร็ด อย่างในปัจจุบัน เพลงขับร้องมีวิวัฒนาการมาตามลำดับนับเป็นเวลาหลายศตวรรษ โดยเริ่มจากบทเห่ล่อมไปจนถึงบทเพลงร้องประกอบพิธีกรรม บทเพลงร้องเพื่อความบันเทิงเมื่อเสร็จจากงานประจำวัน ไปจนถึงเพลงร้องเล่นในเทศกาลต่าง ๆ จากเพลงร้องเล่นคนเดียว ไปจนเป็นเพลงโต้ตอบระหว่างชายกับหญิง หรือที่เรียกว่า เพลงปฏิพากย์ เพลงเหล่านี้มีจังหวะเร็ว ทำนองง่าย เครื่องดนตรีในระยะแรกคือ เครื่องจังหวะที่เกิดจากการปรบมือบ้าง ฉิ่ง และกลองบ้าง เพลงจะสนุกสนานยิ่งขึ้นด้วยเสียงร้องรับหรือเสียงร้องกระท่งของลูกคู่ ซึ่งเป็นลักษณะของเพลงพื้นบ้านทั่วไป เพลงเริ่มมีจังหวะช้าลง เพื่อให้มีเวลาคิดคำร้องที่จะโต้ตอบหรือเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ของเพลงได้นานขึ้น และเพื่อให้ประดิษฐ์คำร้องได้ไพเราะยิ่งขึ้น (เพลงขับร้องในระยะแรกนั้นเป็นการด้นกลอนสดใช้ปฏิภาณกวี) ในขณะที่เดียวกับที่เครื่องดนตรีประเภทต่าง ๆ กำลังมีวิวัฒนาการ เครื่องดนตรีจึงเข้ามามีบทบาทโดยนำมาบรรเลงรับบ้าง

บรรเลงคลอ และบรรเลงส่งบ้าง เพื่อยืดเวลาให้กับผู้คิดคำร้อง ทำให้เพลงร้องมีจังหวะช้าลง และเพื่อความไพเราะแทนที่จะมีเพียงเครื่องทำจังหวะง่าย ๆ และมีเพียงเสียงร้องเป็นทำนอง ก็มีเครื่องดนตรีชนิดต่าง ๆ ที่ค่อย ๆ เพิ่มเข้ามาจนเป็นวงดนตรีชนิดต่าง ๆ มาช่วยทำทำนองให้ฟังไพเราะยิ่งขึ้นจนกลายเป็นเพลงขับร้องแบบฉบับที่รู้จักกันในปัจจุบัน

การประเมินผลท้ายบท

คำสั่ง ให้เลือกคำตอบที่ถูกต้องมาเพียงคำตอบเดียว จากคำถามต่อไปนี้

1. ท่านมีความเข้าใจในเรื่องชื่อเพลงต่าง ๆ อย่างไร เช่น เพลงเขมรไตรโยค เป็นต้น
  1. เป็นชื่อตามเนื้อร้อง
  2. เป็นชื่อตามจังหวะเพลง
  3. เป็นชื่อตามทำนองเพลง
  4. เป็นชื่อที่ตั้งขึ้นตามวัตถุประสงค์ของผู้แต่ง
2. ท่านมีความเข้าใจในเรื่องคำร้องของเพลงไทยอย่างไร
  1. ต้องมาจากวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ
  2. มีคำร้องตายตัวเฉพาะเป็นเพลง ๆ ไป
  3. มีคำร้องหลาย ๆ บทให้เลือกตามใจผู้ร้อง
  4. มีคำร้องสอดคล้องตามอารมณ์ของเพลง
3. ข้อใดจัดเป็นดนตรีประกอบพิธีกรรม
  1. ดนตรีประกอบการแสดงโขน
  2. ปีพาทย์ประกอบการเทศน์มหาชาติ
  3. แตรวงแห่โฆษณาฉายหนัง
  4. มโหรีกล่อมพระบรรทม
4. เพลงในข้อใดที่ฟังแล้วเกิดความรู้สึกศักดิ์สิทธิ์ น่าเลื่อมใส
  1. หน้าพาทย์เสมอ
  2. หน้าพาทย์สาธุการ
  3. หน้าพาทย์กราวใน
  4. หน้าพาทย์เชิด
5. เหตุผลข้อใดเป็นการแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างดนตรีไทยกับพุทธศาสนามากที่สุด
  1. มีหน้าพาทย์ชั้นสูงประกอบพิธีไหว้ครู โขน ละคร และดนตรี
  2. มีเพลงโหมโรงเย็น โหมโรงเช้า ประกอบพิธีเจริญพระพุทธมนต์และเลี้ยงพระ
  3. มีเพลงหน้าพาทย์ใช้บรรเลงรับเมื่อจบการเทศน์มหาชาติแต่ละกัณฑ์
  4. มีเพลงประกอบพิธีต่าง ๆ เช่น ทำบุญบ้าน มงคลสมรส การเลี้ยงรับรอง ฯลฯ
6. เพลงที่ใช้เป็นเพลงประจำวงดนตรีไทยของมหาวิทยาลัยรามคำแหงคือข้อใด
  1. เพลงโหมโรงมหาราชรามคำแหง
  2. เพลงระบำโบราณคดีสุโขทัย
  3. เพลงลูกสาวพ่อขุนฯ
  4. เพลงพราหมณ์ดีดน้ำเต้า
7. เพลงชนิดใดที่ท่านจะพบมากที่สุดในละครพื้นทาง
  1. เพลงเถา
  2. เพลงภาษา
  3. เพลงสามชั้น
  4. เพลงทางเครื่อง
8. นิยมร้องเพลงในข้อใดเป็นเพลงก่อนจบการบรรเลงดนตรี
  1. เต่ากินผักบึง
  2. เขมรไตรโยค
  3. โสมส่องแสง (เถา)
  4. ราตรีประดับดาว (เถา)

9. ข้อใดเป็นลักษณะเด่นของเพลงสันทนาการหรือเพลงลา
  1. เนื้อร้องกว้างขวางด้วยคำง่าย ๆ
  2. เนื้อร้องเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตประจำวัน
  3. มีบทออกสวดเป็นตอน "วาจา" ในเนื้อร้องจนกระทั่งโดยสิ้นเชิง
  4. เป็นเพลงที่ไพเราะและสนุกสนานจนได้รับความสนใจ
10. ในการแสดงโขนและการจัดพิธีสงฆ์ จะต้องใช้เพลงชนิดใด
  1. นันทนาการ
  2. นันทนาการ
  3. นันทนาการ
  4. นันทนาการ
11. ท่านคิดว่าเนื้อหาของบทที่ชื่อว่า "เรือน นวนางเบญจกษัตริย์" นั้นเป็นประเภทของเพลง
  1. เพลง
  2. เพลง
  3. เพลง
  4. เพลง
12. เนื้อหาของเพลงสวดในบทที่ชื่อว่า "เรือน นวนางเบญจกษัตริย์" นั้นเป็นประเภทของเพลง
  1. เพลง
  2. เพลง
  3. เพลง
  4. เพลง
13. เพลงในบทที่ชื่อว่า "เรือน นวนางเบญจกษัตริย์" นั้นเป็นประเภทของเพลง
  1. เพลงในบทที่ชื่อว่า "เรือน นวนางเบญจกษัตริย์"
  2. เพลงในบทที่ชื่อว่า "เรือน นวนางเบญจกษัตริย์"
  3. เพลงในบทที่ชื่อว่า "เรือน นวนางเบญจกษัตริย์"
  4. เพลงในบทที่ชื่อว่า "เรือน นวนางเบญจกษัตริย์"
14. เนื้อหาของเพลงสวดในบทที่ชื่อว่า "เรือน นวนางเบญจกษัตริย์" นั้นเป็นประเภทของเพลง
  1. เพลงในบทที่ชื่อว่า "เรือน นวนางเบญจกษัตริย์"
  2. เพลงในบทที่ชื่อว่า "เรือน นวนางเบญจกษัตริย์"
  3. เพลงในบทที่ชื่อว่า "เรือน นวนางเบญจกษัตริย์"
  4. เพลงในบทที่ชื่อว่า "เรือน นวนางเบญจกษัตริย์"
15. เพลงสวดในบทที่ชื่อว่า "เรือน นวนางเบญจกษัตริย์" นั้นเป็นเพลงประเภทใด
  1. เพลงสวดในบทที่ชื่อว่า "เรือน นวนางเบญจกษัตริย์"
  2. เพลงสวดในบทที่ชื่อว่า "เรือน นวนางเบญจกษัตริย์"
  3. เพลงสวดในบทที่ชื่อว่า "เรือน นวนางเบญจกษัตริย์"
  4. เพลงสวดในบทที่ชื่อว่า "เรือน นวนางเบญจกษัตริย์"
4. เพลงสวดในบทที่ชื่อว่า "เรือน นวนางเบญจกษัตริย์" นั้นเป็นเพลงประเภทใด
  1. เพลงสวดในบทที่ชื่อว่า "เรือน นวนางเบญจกษัตริย์"
  2. เพลงสวดในบทที่ชื่อว่า "เรือน นวนางเบญจกษัตริย์"
  3. เพลงสวดในบทที่ชื่อว่า "เรือน นวนางเบญจกษัตริย์"
  4. เพลงสวดในบทที่ชื่อว่า "เรือน นวนางเบญจกษัตริย์"

16. เพลงแสนคำนึงเถาเป็นผลงานของใคร
1. พระประดิษฐ์ไพเราะ (ครุมีแขก)
  2. หลวงประดิษฐ์ไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)
  3. พระประสาธน์วิศุทธิ์ (แปลก ประสานศัพท์)
  4. อาจารย์มนตรี ตราโมท
17. ในการแสดงโขนเมื่อฝ่ายพระรามจัดทัพ อันประกอบด้วยพลลิงเสร็จแล้วจะต้องใช้เพลงข้อใดตรวจพล
1. กราวรำ
  2. กราวนอก
  3. กราวใน
  4. เชิดฉาน
18. ในการแสดงโขน เมื่อฝ่ายยักษ์จัดทัพเสร็จ จะต้องออกตรวจพล ในขณะที่ตรวจพลวงปีพาทย์ต้องทำเพลงอะไร
1. กราวใน
  2. กราวรำ
  3. กราวนอก
  4. เชิดนอก
19. เพลงชุด 12 ภาษาที่บรรเลงต่อท้ายจากเพลงเถาจัดเป็นเพลงชนิดใด
1. เพลงภาษา
  2. เพลงดัด
  3. เพลงเรื่อง
  4. เพลงทางเครื่อง
20. ข้อใดเป็นที่มาของคำว่า "ดนตรีไทยสากล"
1. ดนตรีตะวันตกที่คนไทยแต่ง
  2. ดนตรีไทยที่ชาวตะวันตกเป็นผู้แต่ง
  3. ดนตรีไทยที่ใช้เครื่องดนตรีตะวันตกบรรเลง
  4. ดนตรีที่คนไทยแต่งขึ้นใหม่โดยใช้ทฤษฎีตะวันตกที่มีคำร้องเป็นภาษาไทย

เฉลยคำตอบบทที่ 5

ข้อ 1. (3)

ข้อ 2. (4)

ข้อ 3. (2)

ข้อ 4. (2)

ข้อ 5. (3)

ข้อ 6. (1)

ข้อ 7. (2)

ข้อ 8. (1)

ข้อ 9. (3)

ข้อ 10. (3)

ข้อ 11. (1)

ข้อ 12. (2)

ข้อ 13. (3)

ข้อ 14. (2)

ข้อ 15. (1)

ข้อ 16. (2)

ข้อ 17. (2)

ข้อ 18. (1)

ข้อ 19. (4)

ข้อ 20. (3)

หมายเหตุ อ่านบททวนเนื้อหาภายในบทสำหรับคำถามข้อที่ท่านตอบผิดอีกครั้งหนึ่ง

บทที่ 6

อัตราของเพลงไทยและหน้าทับ

เนื้อหาในบทที่ 6 ประกอบด้วย

1. อัตราของเพลงไทย
2. แผนภูมิแสดงประเภทของหน้าทับ
3. ประเภทของหน้าทับ
4. บทสรุป

วัตถุประสงค์

1. ให้รู้จักความแตกต่างของอัตราจังหวะในเพลงไทย
2. ให้รู้จักเครื่องหมายกับจังหวะในเพลงไทย ที่คลุมคั่นเป็นขั้นตอน
3. ให้สามารถบอกลักษณะจังหวะของเพลงไทยได้ เช่น เพลง 3 ชั้น เพลง 2 ชั้น หรือเพลงชั้นเดียว ฯลฯ

กิจกรรม

1. ตอบคำถามท้ายบท
2. พยายามฟังเสียงฉิ่งว่าคืออะไร ในขณะที่ได้ยินเพลงไทย
3. หัดเคาะจังหวะตามเสียงฉิ่ง-ฉับ พร้อมทั้งนับในใจ เพื่อให้ลงจังหวะ
4. หาโอกาสชมการแสดงละครพื้นทาง เพื่อฟังเพลงออกภาษาต่าง ๆ พร้อมทั้งสังเกตกริยาอาการตลอดจนท่าราษของตัวละครชาติต่าง ๆ

ฯลฯ